

Tigrene smyger seg mot forhandlingsbordet

Bomber og hatefulle utfall er erstattet med våpenhvile og en lovende ny fredsretorikk mellom partene i den 20 år gamle borgerkrigen i Sri Lanka. Partene – de tamilske tigrene og sentralmyndighetene – beveger seg nå langsomt mot forhandlingsbordet. Men Bistandsaktueltts utsendte fikk også merke at nervene er på høykant.

Side 16-17

FOTO: TORGEIR NORLING

bistandsaktuelt

fagblad om utviklingssamarbeid · nr. 6 · 2002

Rapport fra utpint Malawi

Den malawiske journalisten Lizzie Nyirenda har nylig besøkt de tørkerammede områdene i sitt eget land, og rapporterer om lokale bønders harde kamp for å skaffe daglige næring.

Side 4-5

Korrupsjon stanser Bujagali

Side 10

Unik våpenhvile i Sør-Sudan

Side 12-13

Kongos ressurser ranes

Side 14-15

KRONIKK: Afrikansk kultur – en bremse?

Side 20

Verden over har demonstranter marsjert for å skaffe billige medisiner i kampen mot hiv/aids. Samtidig stilles det få kritiske spørsmål om bivirkninger og om helsevesenet i de fattigste landene har ressurser til en så komplisert behandling.

SCANPIX/AP PHOTO/PASQUAL GORRIZ

Kan aids-piller redde Afrika?

Skeptikere tror på større effekt med andre tiltak

■ I flere år kjempet leger og aktivister for å øke adgangen til hiv/aids-medisiner i de fattigste landene, og mange feiret «seieren» over legemiddelfirmaer som ble presset til å redusere prisene på kostbare aidsmedikamenter. Men glemte man – i seierens rus – de vanskeligheter en vestlig behandlingsform kan innebære i fattige utviklingsland?

■ Å dømme etter mediedebatten så langt er alle enige om at massemedisinering er veien å gå i kampen mot hiv/aids i fattige land. Men slik er det ikke i praksis. Fagmiljøet er delt. Mens flertallet av leger og organisasjoner har stor tro på introduksjon av aids-cocktails

og massemedisinering i fattige land, finnes det også taleføre skeptikere.

■ – Hva med bivirkningene? Hva skjer når legene ikke har tilstrekkelig teknisk utstyr til å kunne følge opp pasienten? spør seksjonsoverlege ved Olafiaklinikken, Ingeborg Lyngstad Vik (bildet). Hun mener behandling av kjønnsykdommer og antibiotika til å behandle infeksjoner vil være mer overkommelige tiltak for å hjelpe flertallet av aidsofrene innenfor svake afrikanske helse-systemer.

■ Lyngstad Vik får delvis støtte fra NORADs aids-koordinator Marit Berggrav. – Dagens debatt gir for lite rom for å diskutere de utfordringer som svake offentlige helsesystemer innebærer, sier Berggrav.

■ Aidsmedisinen Viramune er et av preparatene som nå tilbys til kraftig redusert pris i fattige land. For to år siden ble det sendt ut en advarsel til helsepersonell i Vesten om alvorlige bivirkninger av aidspreparatet. Helsepersonell bes om å være oppmerksomme på alvorlige, livstruende og i noen tilfeller dødelige tilfeller av leversvikt og hudreaksjoner.

Side 8-9

Politiske årsaker til svoltkatastrofen

LEIAR

Det er ikkje lett å vera Afrika-optimist for tida. På toppen av aidsepidemien og eit utal væpna konflikter blir land etter land råka av matmangel og svolt. Bileta me ser på TV blir meir og meir groteske. Og verre kan det bli ut over hausten viss hungeren får lov til å herje.

Flaum og tørke har ført til dramatisk fall i matproduksjonen, men årsakene til svolten er like mykje politiske som klimatiske. Malawi selde unna landets maisreserve etter at det var klart at det kunne bli matmangel. Det har lite med veret å gjera. Styremaktene har sagt at det blei gjort etter «råd» frå IMF, men det tilbakeviser IMF. Nyleg måtte ein minister i regjeringa gå av etter at namnet hans dukka opp i ein rapport om kven som stod bak salet. Zimbabwe er eit enda verre døme på at vanstyre fører til naud og elende.

Tørke og feilslåtte avlingar skal ikkje kunne utvikle seg til hungersnaud i demokratiske land fordi ulike pressgrupper, media og organisasjonar lenge før katastrofen er eit faktum skal gjera det umogeleg for styremaktene å ikkje reagere i tide. Månadene som kjem vil vise om matvarekrisa og svolten i det sørlege Afrika får utvikle seg til ein katastrofe.

Fleire av landa som no er hardest råka er skjøre demokrati med høg prioritet både i norsk og internasjonal bistand. Blant dei Malawi og Zambia. Land som ikkje har utmerka seg med verdas beste styresett, men me har då rekna dei for demokrati. Med nokolunde frie val, ein opposisjon som ikkje er redd for å seia frå, nokolunde fungerande rettsvesen og aktive miljø i det sivile samfunnet. Mosambik ser ut til å koma betre ut av det. Sjølv om dei har hatt mykje av det same veret, har dei tatt politiske val som har sett dei i stand til å fø folk i ei krisetid.

Situasjonen stadfestar kor viktig arbeidet med demokrati og styresett er. Men det er ein svært langsiktig jobb å bidra til demokratisk utvikling i land utan demokratiske tradisjonar.

Mange afrikanske leiarar tek ein del underlege val. Uforståelege val som ikkje kan godtakast, men dersom me skjønna litt meir av kvifor det skjedde kunne me kanskje føre ein dialog som gjorde bidraga våre endå meir relevante for ei utvikling som går i rett retning.

Det viktigaste no er å ikkje gje opp. Tilbakeslaga skjer samtidig som det skulle vera grunnlag for større optimisme enn på lenge. Det er ei aukande erkjenning blant afrikanske leiarar at kontinentet sjølv må ta hovudansvaret for utviklinga. Internasjonalt er det større semje om mål og midlar enn nokon gong før. Gjevarane samarbeider betre enn før. Og det ser ut til å vera vilje blant dei rike landa om å opne marknadene sine og bruke meir pengar på langsiktig utviklingssamarbeid. Det er viktig å ha med seg før Afrika-pessimismen heilt får overtaket.

AVE

bistandsaktuelt forbeholder seg retten til å lagre og utgi alt stoff i fagbladet i elektronisk form. Redaksjonen forbeholder seg også retten til å forkorte innsendte manuskripter.

På grunn av stor pågang av debattinnlegg, kronikker, reisebrev, og lignende vil mange artiklar ikkje komme på trykk.

Debattinnlegg honoreres ikkje.

Raymond Johansen er på vei fra partipolitikk til flyktningproblematikk. Fra 1. september er han Flyktningerådets nye generalsekretær.

FOTO: SCANPIX/PAAL AUDESTAD

Frontkjemper for flyktninger

rett på sak

HVEM:
Raymond Johansen.

HVA:
Generalsekretær i Flyktningerådet fra 1. september.

HVORFOR:
Vil sette flyktningproblematikken tydeligere på den norske dagsordenen.

– Flyktningerådet må i større grad være en profilert talsmann for flyktninger og flyktningproblematikken. Det krever både dristighet og årvåkenhet, sier den påtroppende generalsekretæren Raymond Johansen.

• BIBIANA DAHLE PIENE

– Vi må bidra til å nyansere hele flyktningdiskusjonen i Norge. Det må være en visjon for organisasjonen. Menneskeforflytningene i vår tid er enorme, sier Raymond Johansen, et par små uker før han 1. september inntar sjefsstolen i Flyktningerådet.

Den tidligere statssekretæren i Utenriksdepartementet og eks-avdelingsdirektøren i NORAD, som innimellom har fordypet seg i Arbeiderpartiets problemer, satt som chargé d'affaires i Asmara i Eritrea og syslet med planer om en videre karriere i norsk utenriksstjerne da henvendelsen fra Flyktningerådet kom. Organisasjonen trengte en ny generalsekretær etter at Steinar Sørlije overraskende hadde meldt sin avgang. Spørsmålet om han kunne tenke seg jobben kom som lyn fra klar himmel, innrømmer Johansen.

– Men etter hvert ble jeg mer og mer innstilt. For det første er det jo en utfordring å lede en såpass stor organisasjon. For det andre er det Flyktningerådet driver med både svært viktig og spennende.

Ulekker debatt. Raymond Johansen har selv kjent problemene på kroppen. I Eritrea ble han daglig oppsøkt av folk som forsøkte å komme seg vekk fra nøden og fattigdommen i landet. De ville til Vesten, til de rikes bord. Til en fremtid med muligheter, ikke bare desperasjon.

– Hvis vi tror at vi kan forbli i vår tornerosesøvn uten å ta aktivt del i denne problematikken, så må vi vekkes opp. Det er farlig naivt å tro at det er mulig å lukke øynene og stenge grensene for den økende strømmen av menneskeforflytninger, understreker Johansen.

– I dag ser vi i stedet en snikende tendens til at man vil underminere asylretten. Vi er blitt villige til å kaste vrak på en del grunnleggende menneskerettigheter for å få folk vekk fra Norge. Det gjør noe med oss som nasjon. Det er ikke alt jeg ser og hører i denne debatten som ser like lekkert ut.

Sikre uavhengighet. Flyktningerådet må regne med å ønske en frittalende leder velkommen. Det har organisasjonen åpenbart ingen ting imot: Der betegnes den nye generalsekre-

tæren som en «lykkelig løsning».

Den siste tiden har Flyktningerådet vært gjennom en større organisatorisk snuoperasjon, og en ny strategi og visjon for arbeidet fremover er vedtatt. Men Raymond Johansen tror ikke at han dermed kommer til dekket bord.

– Det er lett å lage fine planer og strategier, men langt vanskeligere å sette dem ut i livet. Men så lenge man vet hva man er og hva man er til for, er det lettere å se når, hvor og hvordan man skal gjøre ting.

– Flyktningerådet er organisert som en stiftelse uten medlemmer. I hvor stor grad kan organisasjonen stå på egne ben, uavhengig av norsk utenrikspolitikk forøvrig?

– Det er ingen tvil om de frivillige organisasjonene spiller en viktig rolle i implementeringen av norsk utenrikspolitikk. Det er en enorm fordel for myndighetene at de kan reagere raskt, og har stor kompetanse på mange områder. Dette er positivt for alle parter, ikke minst fordi det sikrer finansieringen av organisasjonene.

– Samtidig er dette et vanskelig dilemma: Formelt sett er Flyktningerådet en uavhengig organisasjon. Men moralsk sett er det et spørsmål om i hvor stor grad du kan bite etter hånda som gir deg mat? Det er aldri positivt å

være avhengig av én finansieringskilde. Derfor ser jeg det som en av mine viktigste oppgaver å søke etter andre kilder, sier Johansen.

Ny erfaring. – Tør organisasjonene å være kritiske til eller uenige i myndighetenes prioriteringer?

– Mitt inntrykk fra min tid som statssekretær er at organisasjonene kan utøve mye kritikk av myndighetene – uten å bli sanksjonert for det. Men det blir jo en ny erfaring å møte problemstillingen fra den andre siden av bordet, og se i hvor stor grad man eventuelt legger bånd på seg fordi man er økonomisk avhengig av staten.

– Er det leit å forlate politikken?

– Jeg opplever ikke at jeg forlater politikken – bare partipolitikken! Det de frivillige organisasjonene driver med er absolutt politikk.

– I hvor stor grad vil du kunne dra nytte av dine mange politiske kontakter?

– Det er ikke alltid en fordel, for å si det sånn. Politikerne vil nok være veldig på vakt, av redsel for å gi inntrykk av at de forfordeler noen.

Folk dør i Afrikas varme hjerte

Lokal journalist rapporterer fra et Malawi rammet av sult

Den malawiske journalisten Lizzie Nyirenda, som for tiden er Fredskorpsdeltaker i Norge, dro nylig tilbake til hjemlandet sitt for å se situasjonen med egne øyne. – Dette er sult på sitt verste, og det er forferdelig å være vitne til, skriver hun.

• I MALAWI: AV LIZZIE NYIRENDA OG TSVAGIRAI MUKWAZHI (FOTO)

SØRLIGE AFRIKA

DOWA (b-a): Et bilde av en døende mann på avisens førsteside hilser meg velkommen hjem. Mannen er et offer for sult, og han ligger rett ut på gresset fordi han har vært uten mat i flere dager og er altfor svak til å stå oppreist. Inni avisen kan jeg lese at jordbruksministeren bønnfaller Verdens Matvareprogram (WFP) og andre bistandsgivere om rask assistanse.

Målet mitt er å besøke Dowa District fordi jeg hadde fått et tips fra politiet om at folk i dette området dør av sult. Men allerede før jeg har kjørt et lite stykke, får jeg se store menneskemengder som står i kø utenfor et lokalt misjonssykehus. Etter å ha stått svært lenge i kø, må noen av dem gi opp ventingen fordi ikke kreftene strekker til. De som ikke kan stå oppreist i det hele tatt, ligger bare å sover i det tørre gresset.

Desperasjon og håp. Dette er sult på sitt verste, og det er forferdelig å være vitne til. Folk har sluttet å slåss om maten fordi de ikke lenger har energi til å kjempe om en plass i køen. Det er besynderlig rolig. Den eneste gjennomtrengende lyden er barnegråt. De skriker etter mat, men mødre har lite å tilby fordi de ikke lenger har melk i brystene. Barn som består av skinn og bein, mødre uten melk å gi barna sine, fedre som ligger rett ut fordi de ikke kan stå oppreist lenger – alle sammen ser de på deg med en blanding av desperasjon og håp i blikket.

Den eneste aktiviteten som er å spore er de frivillige hjelpearbeiderne som er kommet til stedet. De roper til folk at de ikke må dytte hverandre, eller at de må gå bak i køen dersom kortet deres viser at de fikk utdelt mat for en uke siden. En av hjelpearbeiderne, Alex Buitrago fra Spania forteller at han synes det er en trist situasjon, men at han blir nødt til å arbeide uten å vise hvor ille det er.

– Hvis du vil vite hvor mange personer som kommer hit for å få mat, og hvor mange barn som er feilernære, får du et godt inntrykk av det her. Men vi mottar lite mat å dele ut, og kan ikke gjøre annet enn å distribuere det lille vi har, forteller Buitrago.

Stadig verre. Maria Chula er enke og mor til seks. Tidligere i år sultet mannen hennes i hjel fordi han ikke fikk seg til å spise noe selv, men lot heller familien få mat. Det var Marias mann som dyrket jorda, og som sørget for at familien hadde inntekt.

Lizzie Nyirenda skriver hvordan fortvilte mødre i Malawi ikke lenger har melk i brystene slik at de kan amme ungene sine.

FOTO: TSVANGIRAI MUKWAZHI

Nå sitter Maria tilbake alene med ansvaret for seks barn som er for unge til å hjelpe henne med å skaffe mat til husholdningen.

Maria forteller at hun har ventet i seks timer i kø, men ennå ikke fått utdelt noen ting.

– Jeg har en stor familie. De tre kiloene jeg vil motta i dag rekker bare til grøt i to dager, og da må jeg komme tilbake etter mer. Problemet er at de stempler kortet mitt. Det betyr at jeg ikke kan komme tilbake. Familien min dør av sult, og det er ikke stort jeg kan gjøre med det. Det gjør meg fortvilet, sier hun.

Mary Tsusu (21) er et annet offer for sulten. Hun har trillinger på tre år, men til tross for alderen ser de ut som om de bare skulle være spedbarn. Mary har ikke råd til å kjøpe melk til dem, og hun kan heller ikke amme dem fordi hun ikke har spist på to dager.

Regjeringen har skylden. En kvinnelig sykehusansatt som hjelper til med matdistribusjonen, har klare meninger om situasjonen. Hun ønsker å være anonym, men forteller at til tross for donasjoner, endrer

ikke den kritiske tilstanden seg. Forholdene mange malawiere lever under forblir svært bekymringsfull.

– Det er på tide verden innser at det er mennesker som lider. Folk må begynne å handle som om dette hendte deres egne barn. Vi er en humanitær organisasjon, og det er begrenset hva vi kan gjøre for å hjelpe – annet enn det lille vi har råd til, sier hun.

Søsteren gir regjeringens vanstyre skylda for at befolkningen lider. Etter at regjeringen sluttet å sende ut såkorn, ble nemlig tilværelsen seg for fattige malawierne ytterligere forverret.

– Malawierne er vant til startpakke-programmet, som går ut på at regjeringen distribuerer maisfrø fritt til bøndene. Men til bøndenes store overraskelse ble ikke frøene sendt ut i fjor. Ingen fikk noe som helst slags varsel om dette på forhånd. Dermed lot de bøndene sitte igjen med lite eller ingen mat overhodet, sier hun.

Regjeringen solgte såkornet. Tony Amanda fra Malawis Farmers Association er heller ikke så fornøyd med regjeringen. Nylig sto hun fram med

følgende uttalelse:

– Hva kaller du en regjering som går inn for å selge alt såkornet, og deretter kjøper det tilbake fire ganger dyrere enn det den kjøpte det for? Noe er galt med en slik regjering. Dette er dårlig styring. Malawi har aldri gått tom for såkorn, og dette er det verste jeg har sett i mitt liv, sa Amanda.

Jordbruksminister Aleke Banda har imidlertid forsvart salget, og under lanseringen av årets Human Development Report i Malawi forsikret han FN's utviklingsprogram (UNDP) om at regjeringen ville gjøre alt som sto i dens makt for å gjøre noe med de store utfordringene Malawi står overfor. Nå kan imidlertid flere regjeringsmedlemmer bli stilt for retten på grunn av beskyldningene om å ha solgt landets såkornlager – til tross for at de fikk advarsler om at det ganske snart ville bli mangel på mat.

Lizzie Nyirenda og fotografen Tsvangirai Mukwazi er med i det internasjonale journalistnettverket til Sørvis Kommunikasjon AS.

– Alt går etter planen, sier Norges Røde Kors

Norges Røde Kors melder at alt går som planlagt med lastebilene som er på vei til Durban i Sør-Afrika. Bilene skal brukes til å frakte matforsyninger i seks land i det sørlige Afrika.

• LIZZIE NYIRENDA

Frank Benjaminsen i Norges Røde Kors forteller at de drøyt 200 militære kjøretøylene som ble sendt fra Norge i slutten av juli, fortsatt er på

vei. Det er ventet at de vil være framme i Durban 23. august. Der vil bilene bli fordelt til de ulike distriktene som er rammet av hungersnøden. Matleveransene til de berørte områdene vil trolig ta til i slutten av neste måned.

– I alt skal de kjøre ti konvoivuter, og operasjonen går etter planen, sier Benjaminsen.

I tillegg til kjøretøylene har Norges Røde Kors sendt en delegasjon bestående av 15 personer som har som oppgave å sikre at maten når

fram, og at det ikke blir tomt for mat før nye forsyninger kommer inn. Norges Røde Kors har også to mobile stasjoner i Afrika for å lette kommunikasjonen med matkonvoiene under transitten og distribusjonen.

– I disse dager arrangeres det seminarer for å trene lokalbefolkningen opp til å bruke disse stasjonene. Alle sjåførene våre har dessuten gjennomgått en slik opplæring, sier Frank Benjaminsen.

Køen av mennesker som vil ha mat, øker for hver dag i Malawi. Folk som har stått i timevis i kø, gir opp fordi kreftene ikke strekker til. FOTO: TSVANGIRAI MUKWAZHI

Politisk vanstyre i flere land forsterker krisen

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

Det sørlige Afrika står oppe i en alvorlig matvarekrise. FN har bedt om 3,8 milliarder kroner i matvarehjelp til de 13 millioner menneskene som kan komme til å trenge hjelp. Halvparten av disse bor i Zimbabwe.

- Zimbabwe er et land i dyp, politisk krise. Jeg bodde der forrige gang landet var rammet av tørke, i 1992. Den gangen klarte imidlertid regjeringen å brødfø befolkningen uten store forsyninger utenfra, sier medieprofessor og Afrika-kjenner Helge Rønning, som nylig er tilbake fra et besøk i Zimbabwes hovedstad, Harare.

I dag fører den politiske situasjonen i landet til at vestlige land er tilbakeholdne med å hjelpe.

- Rykter om at nødhjelp brukes politisk, og at hjelp via de frivillige organisasjonene kontrolleres av myndighetene, øker ikke akkurat viljen til å gi støtte, sier Rønning.

Verdens Matvareprogram mener likevel at de kan garantere at deres hjelp ikke vil bli brukt politisk.

Tomt for mat. Myndighetene i Zimbabwe meldte nylig om en nedgang av produksjonen i landsbruket på 25 prosent. Men ifølge den største foreningen for storbønder i landet, vil nedgangen være på minst 40 prosent, skriver den zimbabwiske avisen Financial Gazette.

- Når landet i tillegg rammes av tørke, fører dette til at det allerede nå kommer meldinger fra landsbygda om at folk er i ferd med å gå tomme for mat. Neste innhøsting kan tidligst skje i februar/mars neste år, forteller Rønning.

Skyhøy inflasjon. For befolkningen forverres situasjonen ytterligere av en inflasjon på hele 116 prosent, og det er tilnærmet stillstand i viktige bransjer som landbruksekspor, tobakksindustrien, turisme og gruveindustri.

- Zimbabwe har nå i realiteten fire vekslingskurser. Med den offisielle kursen er én amerikansk dollar verdt 55 zimbabwiske dollar. Dette er den kursen folk får utbetalt lønningene sine i. Vekslingskursen for betaling av tobakk og de som må eksportere for eksport er imidlertid drøyt 350 zimbabwiske dollar. Men aller høyest er kursen på svartebørs,

som ligger på mellom 600 og 900 zimbabwiske dollar. Dette er også kursen varene på butikkene stort sett prises etter, sier Rønning.

Rønning forteller også at til tross for nøden, er luksusrestaurantene i Harare fulle av folk.

- For dem som har penger, øker forbruket av luksusvarer. Med så høy inflasjon lønner det seg dårlig å investere.

PR-problem. De øvrige landene i regionen som er hardt rammet av tørke er Zambia, Mosambik, Lesotho, Malawi og Swaziland. Heller ikke her øker givergleden i de vestlige landene når det rapporteres om at kongen i verdens eneste eneveldige kongedømme, Swaziland, kjøper seg luksusfly, eller at presidenten i Zambia ifølge BBC World de første sju månedene av sin regjeringstid har brukt over 11 millioner kroner på utenlandsreiser.

- I Malawi var innhøstingen for to år siden svært god, og landet bygget opp matvarelagre. Senere solgte myndighetene disse til Kenya - noe de selv hevder var etter råd fra Det internasjonale pengefondet, IMF. Nå er det strid om hvor disse pengene har tatt veien, forteller Rønning.

I tillegg kommer det melding om at EU nå forlanger at Malawi tilbakebetaler nesten 53 millioner kroner av en totalpakke på 390 millioner kroner. Årsaken er at det mangler dokumentasjon om hva pengene er blitt brukt til. Også tidligere i år stanset EU og USA en utbetaling på 165 millioner dollar fordi det var mistanke om misbruk og korrupsjon.

- Slike historier påkaller ikke folks medlidenhet. Landene har et PR-problem, sier Helge Rønning.

Angolas særstilling. Også i Angola, hvor den 27 år lange borgerkrigen er over, er behovet for matvarehjelp stort. Rønning mener imidlertid at Angola skiller seg fra de øvrige landene i det sørlige Afrika som nå trenger matvarehjelp.

- I Angola er det krigen som er hovedårsaken til sulten, sier Rønning.

Men den amerikanske hjelpeorganisasjonen «Refugees International» anklaget nylig myndighetene for ikke å gjøre nok for å bidra til langsiktig gjenoppbygging i et land som er rikt ettersom det både har store oljereserver og svært fruktbar jord.

- Myndighetene i Angola må gjøre mer med rikdommen sin, sier organisasjonen i en pressemelding.

Aksjetap for «de fem store»

Turbulensen i norsk og internasjonal økonomi rammer også de frivillige organisasjonene som har satt sparepengene i fonds, obligasjoner og aksjer. Penger i aksjemarkedet kan vise seg å bli store tapsprosjekt.

• CAMILLA SOLHEIM

Norges Røde Kors er den av «de fem store» som har den største pengereserven - og som dermed opplever det største tapet på børsen. Ifølge årsregnskapet hadde Røde Kors markedsbaserte aksjer og obligasjoner til en markedsverdi av 231 millioner kroner ved utgangen av 2001, mens anskaffelseskosten var 245 millioner kroner. Året før var markedsverdien 236 millioner kroner. Til Klassekampen opplyser organisasjonen at dette ikke vil få noen umiddelbare konsekvenser, da det ikke finnes konkrete planer om å realisere et børstap. Organisasjonen håper at aksjene igjen skal stige.

Kritikk. Kirkens Nødhjelp solgte i fjor sommer - altså før den store nedgangen i økonomien - det aller meste av sine aksjer og andeler i aksjefond og obligasjoner.

- Salget hadde to årsaker. Vi opplevde noe kritikk fordi vi hadde andeler i aksjefond hvor det kunne være kritikkverdige forhold, for eksempel selskaper som forurenset. Vårt styre var også i gang med å lage etiske retningslinjer for pengeplassingeringer, og siden vi var i gang med en stor Burma-kampanje ønsket vi å være helt rene og uangripelige, sier økonomisjef Eigil Schjander-Larsen i Kirkens Nødhjelp.

KN er happy. - Og etter at aksjemarkedet raste helt sammen etter 11. september, så kan vi bare konstatere at det var like greit. Vi er rimelig happy, sier Schjander-Larsen.

Samtidig understreker KNs økonomisjef at styrets etiske retningslinjer nå er på plass, og at det ikke vil gå så veldig lang tid før KN igjen er inne på børsmarkedet. For tiden har den kristne hjelpeorganisasjonen alle sparepengene på vanlige kontoer i banken.

Svakt i pluss. Flyktningerådet fikk til slutt en negativ avkastning på nærmere 19 prosent på sine plasseringer i aksjefond i fjor.

- Har dere tapt ytterligere i år?

- Ja, det har vært vanskelig å unngå, sier administrasjonssjef Bjørn Falck-Pedersen.

Men totalt sett går det i pluss (1,8 prosent). Store deler av pengeplassingeringene er gjort i obligasjoner som det er langt mindre risiko knyttet til. Flyktningerådet bestemte for flere år siden at rundt 20 prosent skulle plasseres i aksjefond, de resterende midlene er plassert i obligasjoner. Men tapene er foreløpig bare på papiret, samtidig som Falck-Pedersen peker på at det foreløpig ikke er aktuelt å investere noe mer på børsen. Avkastningen på Flyktningerådets obligasjons- og aksjefond sank fra 927000 kroner i 2000 til 649000 kroner i 2001.

Forsiktige. Også Redd Barna merker svingningene på børsen. I regnska-

pet fra i 2001 har de avskrevet to millioner kroner i realisert tap ved salg av aksjer. Ved utgangen av fjoråret hadde organisasjonen totalt 52,8 millioner kroner i markedsbaserte verdipapirer.

- Vi har en veldig forsiktig policy i forhold til pengeplassingeringer, og har det meste i langsiktige markeder, slik som obligasjoner. Vi er forsiktige, og ønsker ikke å drive spekulasjoner, sier generalsekretær Gro Brækken i Redd Barna.

Minus to år på rad. Redd Barnas årsregnskap viser et underskudd på 4,6 millioner kroner i 2001. Underskuddet dekkes av egenkapitalen som ved årets slutt var på 78,8 millioner kroner. Driftsresultatet var på minus 12,7 millioner kroner. Også året før viste regnskapet røde tall, men da enda dårligere - minus 7,2 millioner kroner. Inntektene sank fra 278 til 250 millioner fra 2000 til 2001, og barneorganisasjonen strammet livreima og kuttet kostnadene fra 254 millioner i 2000 til 217 millioner i 2001.

- Vi har i flere år hatt underskudd, og for tre år siden hadde vi to valg - enten å kutte administrasjonskostnader og bedre pengeinnsamlingen - eller å redusere Redd Barnas innsats. Styret valgte første alternativet. Vi har kuttet i administrasjonskostnadene og har blant annet færre ansatte i dag enn tidligere. Vi har også jobbet aktivt for å bedre pengeinnsamlingen. I år vil vi komme i pluss, sier generalsekretær Brækken.

Redd Barna har spesielt kuttet kostnadene til nødhjelp. Brækken forteller at organisasjonen ikke har lagt seg på noen ny linje.

- Dette er helt tilfeldig. Det er den aktuelle situasjonen i de landene vi er tilstede i, som avgjør om vi driver nødhjelp, sier Brækken.

Human-aksjer redusert. Andelseiere taper i Banco Humanfond-aksje, som i desember i fjor skiftet navn til Banco Humanfond. Flyktningerådet har en negativ avkastning på 12,2 prosent i 2001 på sine 500 andeler. Bancos styre opplyser i sin årsberetning at «en andelseier som har vært med i fondet i hele år 2001 har fått en kapitalreduksjon på 5,8 prosent». Selskapet delte i 2001 ut 730 904 kroner til 44 samarbeidsorganisasjoner, noe som tilsvarer i overkant av 16 000 kroner i gjennomsnitt per organisasjon.

Reddet av aksjesalg. Sommersalget i aksjemarkedet førte Kirkens Nødhjelp til et knapt overskudd for organisasjonen i 2001. Årsresultatet viser pluss åtte millioner kroner.

- Ja, vi reddet oss på utbyttet på verdipapirene, sier økonomisjef Eigil Schjander-Larsen. Han understreker samtidig at organisasjonen ikke har som mål å gå med overskudd.

- Når giverne har tillit til oss og forærer oss penger, så er det jo for at vi skal bruke dem på gode formål. Samtidig er det viktig at vi sikrer organisasjonen og har en ryddig kapitalstruktur, slik at vi kan erfare problemer uten at organisasjonen velt, sier økonomisjefen. Tv-aksjonsinntekter på 135 millioner kroner ga Kirkens Nødhjelp rekordhøye inntekter i 2001 (571 millioner).

Mosambik får «stryk»

Demokratiet er i krise i alle Norges hovedsamarbeidsland, mener UNDP

Norges hovedsamarbeidsland i Afrika kan ikke kalles gode demokratiske stater, mener UNDP som har plassert Mosambik, Uganda, Tanzania, Zambia og Malawi blant de 25 verste landene på sin demokrati-indeks.

• CAMILLA SOLHEIM

Årets Human Development Report fra FNs utviklingsprogram (UNDP) setter søkelys på hvor viktig demokrati er for å fremme menneskelig utvikling, redusere fattigdom og sikre frihet og verdighet for alle.

«Godt nasjonalt og internasjonalt styresett er en forutsetning for å nå de internasjonale utviklingsmålene», konstaterer rapporten. Den viser til at optimismen etter at en rekke militærdiktaturer i Latin-Amerika og Afrika innførte nye og mer demokratiske systemer på 1970- og 80-tallet i dag er byttet ut med skuffelse og frustrasjon. Av 81 nye demokratier som er innført siden 1980, regnes bare 47 som reelt demokratiske. Flere har falt tilbake til autoritært styre, konflikt eller pseudo-demokrati, påpeker rapporten.

Skuffelse. - Gjennom 1990-tallet har vi sett store framskritt, men også store tilbakegang. Noen land opplever en økende økonomisk vekst, men vi ser også en økende ulikhet både mellom land og innad i land, sa Tanni Mukhopadhyay, medforfatter av rapporten, da den ble lansert i Oslo i slutten av juli.

Norges samarbeidsland kommer svært dårlig ut på UNDPs rangering av de mest demokratiske landene. Verst ut av Norges samarbeidsland kommer Mosambik. Landet er plassert som nummer 170 av 173 land på «styresett»-listen. Mosambik mottar årlig rundt 300 millioner bistandskroner fra Norge.

«I form, men ikke i innhold». - Kan Mosambik kalles et demokrati når det havner nederst på listen?

- Det kommer an på hvilke kriterier man bruker. Mosambik har sentrale elementer til stede, slik som politiske partier, en demokratisk grunnlov og valg. Men hvis du spør den jevne mann eller kvinne i gata om de har innflytelse på beslutninger som tas, så kan jeg tenke meg at svaret blir det motsatte på definisjonen av demokrati. Ja, Mosambik er et demokrati i form, men kanskje ikke helt i innhold, sier statssekretær Olav Kjørven.

- Regjeringen har i vår fått utarbeidet styresett-rapporter fra alle samarbeidslandene. Viser disse den samme situasjonen som UNDP peker på?

- Rapportene viser et blandet bilde. Men det er opplagt at det er langt igjen i svært mange av disse landene før man har bygget opp et robust demokrati. Demokratiutvikling er én av de store utfordringene og like viktig som økonomisk og sosial utvikling.

Forandre. Statssekretæren understreker at departementet følger nøye med i demokratiutviklingen i hvert enkelt samarbeidsland, og dersom utviklingen over tid går i feil retning, vil det få konsekvenser for samarbeidet.

- Dersom situasjonen ikke endrer seg i forhold til politiske indika-

Godt styresett er en forutsetning for å nå de internasjonale utviklingsmålene, mener UNDP. Manglende folkelig deltakelse i beslutninger er et hovedproblem.

FOTO: SØRVIS

torer som styresett, korrupsjon og menneskerettigheter, da kan det bli aktuelt å endre vårt engasjement. Det var noe av bakgrunnen da Nicaragua ble fjernet som hovedsamarbeidsland. Da hadde vi sett at landet gikk i gal retning for lenge. Bangladesh går ikke i riktig retning og er et land vi vil følge ekstra nøye utover høsten og neste år. Der stiller vi spørsmål om viljen til endring, og dersom vi ikke ser noe endring, så vil det få konsekvenser, sier Kjørven. Han opplyser at regjeringen mener at Tanzania og Zambia viser en lovende utvikling, mens de er mer usikre på Malawi. Madagaskar er et annet land som følges nøye.

Gap-bistand. - Vi har allerede varslet gap-bistand til Madagaskar i år, og på et givermøte i Paris nylig var

det bred oppslutning blant giverne om den nye regjeringens politikk. Vi vil se vår innsats i sammenheng med andre givers innsats før vi hopper på, men Norge kan med sine lange tradisjoner på Madagaskar spille en naturlig rolle der, sier Kjørven.

Mali har også lenge blitt observert med tanke på utvidet samarbeid.

- Mali vurderer vi nå spesielt i forhold til høstens budsjettprosess. De har nettopp hatt valg, hvor den gode linjen ser ut til å bli videreført. Det er imidlertid fremdeles tidlig å si, og vi har ennå ikke konkludert, sier Kjørven.

Vietnam er et annet land som kan vise til gode resultater på sosial og økonomisk utvikling.

- Men samtidig har de store og

vedvarende utfordringer i forhold til demokrati og menneskerettigheter, så det er unaturlig og ikke aktuelt å skulle oppgradere dem til hovedsamarbeidsland.

Bangladesh går ikke i riktig retning og er et land vi vil følge ekstra nøye utover høsten og neste år.

Olav Kjørven, statssekretær i Utenriksdepartementet.

Liten menneskelig utvikling

De norske samarbeidslandene kan heller ikke vise til noen særlig positiv menneskelig utvikling, ifølge UNDP. Sett under ett står det dårligere til i Afrika i dag enn for ti år siden. Land som Angola, Mali, Nigeria og Zambia hadde større inntekt per person på 1970-tallet enn i dag. På nytt ligger Mosambik på bunn (170. plass), bare «slått» av Burundi, Niger og Sierra Leone. Slik fordeler de an-

dre landene seg: Etiopia (168), Mali (164), Malawi (163), Angola (161), Eritrea (157), Zambia (153), Tanzania (151), Uganda (150), Nigeria (148), Bangladesh (145), Nepal (142), Pakistan (138), Zimbabwe (128), India (124), Guatemala (120), Nicaragua (118), Indonesia (110), Vietnam (109), Sør-Afrika (107), Kina (96) og Sri Lanka (89).

DEMOKRATIUTVIKLING:

Norges hovedsamarbeidsland:

142. Nepal
145. Bangladesh
150. Uganda
151. Tanzania
153. Zambia
163. Malawi
170. Mosambik

Andre samarbeidsland:

89. Sri Lanka
96. Kina
107. Sør-Afrika
109. Vietnam
110. Indonesia
118. Nicaragua
120. Guatemala
124. India
128. Zimbabwe
138. Pakistan
148. Nigeria
157. Eritrea
161. Angola
164. Mali
168. Etiopia

Øst-Timor og Det palestinske området er ikke med i UNDPs undersøkelse. Heller ikke verstinger som Nord-Korea, Irak og Myanmar (Burma).

Duket for fiasko?

Pessimisme foran FN's toppmøte i Johannesburg

– Slik det ser ut nå, er det duket for et toppmøte *mot* miljø og *for* framtidig fattigdom. Under det forberedende møtet på Bali i vår viste deg seg at prosessen står i stampe eller er svekket på vesentlige punkter i forhold til Rio-vedtaket for ti år siden.

• ÅSHILD ELIASSEN

Det sier Rasmus Hansson, generalsekretær i WWF-Norge. Han er pessimistisk foran FN's toppmøte for bærekraftig utvikling, som begynner i Johannesburg 26. august med rundt 60.000 deltakere.

Uten talsmenn. Ifølge WWF-sjefen er ett av hovedproblemene at flertallet av fattige utviklingsland ikke har talsmenn i G77-gruppen. Forhandlerne ivaretar interessene til de industrialiserte landene, som Brasil, Venezuela, Saudi-Arabia og Kina. For eksempel godtok ikke utviklingslandene (G77) et globalt handlingsprogram om energi til de fattige og sa nei til et norsk forslag om økt gjeldslette til land som kommer ut av krig og konflikter. Sammen med verstingene USA, Australia og Japan saboterte de en rekke gode initiativer.

Etter Hanssons mening blir det stadig tydeligere at det overordnede målet er penger, etter at de ideologiske maktblokkene har falt sammen. For eksempel vil ikke landene i Sør levere noe på miljøsidene uten økonomiske garantier.

– Den tradisjonelle oppfatningen av konflikt mellom rike og fattige land må modifiseres. Både i Nord og i Sør beskytter elitene sine økonomiske og politiske interesser på bekostning av multilaterale prosesser, hevder Rasmus Hansson.

Han tror at denne typen megakonferanser kan være kommet til veis ende.

– Stadig flere innser at det er ineffektivt å behandle alle store miljø- og utviklingsspørsmål samtidig og under ett, sier han.

”

Både i Nord og i Sør beskytter elitene sine interesser på bekostning av multilaterale prosesser.

Rasmus Hansson, generalsekretær WWF-Norge.

Miljøforkjemperne har liten tro på at FN's toppmøte om bærekraftig utvikling kan hjelpe de fattigste landene, som her Bangladesh.

FOTO: G.M.B. AKASH/DRIK

Miljøfiender. Også Elin Enge, som var leder for ForUM for miljø og utvikling under miljøtoppmøtet i Rio, har fått nok av ordrike FN-konferanser.

– Reduksjon av klimaødeleggende gasser, beskyttelse av biologisk mangfold, «føre-var-prinsippet» og «forurenseren skal betale», var noe av det viktigste som ble oppnådd i Rio i 1992. Siden da har kampen gått ut på å forsvare disse posisjonene. USA, Australia og Japan forsøker bevisst å føre verden tilbake til tiden før Rio, sier Enge som nå er miljø- og ressursrådgiver i Norsk Fol-

kehjelp.

Hun tror i beste fall at statslederne vil bekrefte sine forpliktelser fra Rio.

Både Enge og Hansson er overbevist om at FN må være pådrivere for miljø- og utvikling, men via mindre konferanser med klart avgrensede målsetninger.

Begge frykter for en svekkelse av FN-systemet etter Johannesburg.

Åshild Eliassen er norsk frilansjournalist og vil dekke toppmøtet i Johannesburg for Bistandsaktuelt.

Riksrevisjonen refser NORAD for miljø-rapporter

Riksrevisjonen, NORAD og Utenriksdepartementet har møttes for å oppklare eventuelle misforståelser og feil i en foreløpig rapport der Riksrevisjonen refser NORAD for mangelfull rapportering om miljøbistand.

• CAMILLA SOLHEIM

I den foreløpige rapporten kritiserer Riksrevisjonen NORAD for svakheter og mangelfull rapportering og mener det er vanskelig å se hvilke resultater en integrering av miljøhensyn har ført til. I 2000 utgjorde norsk bistand, med miljø som hoved- eller delmål, i alt 1176 millioner kr.

– Det er grunn til å spørre om rapporteringen tilbake til Stortinget gir relevant informasjon om hvordan midlene er benyttet og hvilke resultater som er oppnådd, heter det.

Norsk miljøbistand utgjorde i 2000 1176 mill. kroner.

Ingen kommentar. NORAD mener den foreløpige rapporten inneholder flere faktafeil, og ønsker ikke å kommentere rapporten slik den ser ut i dag, opplyser kommunikasjonssjefen Astrid Versto. For å oppklare misforståelsene møttes partene 22. august. Bistandsaktuelt avsluttet sin deadline 19. august, men vil bringe resultatene av møtet til neste nummer.

Riksrevisjonen har altså undersøkt «NORADs integrering av miljøhensyn i ordinære bistandstiltak, og hvilke resultater dette arbeidet kan vise til. I tillegg er det et mål å kartlegge økonomisk fordeling, innretning og mål i all miljøspesifikk/rettet bistand», heter det i rapportens innledning.

Svakheter. Gjennom feltbesøk, intervjuer og dokumentanalyser har Riksrevisjonen spesielt sett på elleve tiltak i Tanzania og Sri Lanka for å kartlegge hvordan miljø er in-

tegrert under prosjektplanlegging, gjennomføring og oppfølging.

Riksrevisjonen har besøkt fire av tiltakene, og mener at feltbesøkene «tyder» på at miljø «i større grad er ivare tatt av de gjennomførende institusjonene i begge land enn det dokumentasjonen tilsier». Likevel mener de at undersøkelsen indikerer at NORAD har unnlatt å følge Utenriksdepartementets pålegg om å utvikle et rapporteringssystem som viser resultatene av miljørettet bistand.

Riksrevisjonen kritiserer spesielt ambassaden i Sri Lanka for dårlig kontroll og oppfølging, og mener at tross prinsippet om mottakeransvar og at det er mottakerlandets ansvar å påse at landets egen miljølovgivning følges, så står NORADs ansvar for kontroll og dokumentering fast.

Ifølge Riksrevisjonen vil den endelige rapporten sannsynligvis bli sendt til Stortinget i oktober.

notiser

Norge krever liberalisering av utdanningssektoren

Full åpenhet for utenlandske interesser innenfor utdanningssektoren er blant kravene Norge vil stille 17 forskjellige land i de kommende Gats-forhandlingene, skriver Nationen. Av de 17 er halvparten utviklingsland – blant annet Sør-Afrika, India og Pakistan. Canada er et av flere land som avviser å inkludere krav om utdanning i Gats-forhandlingene.

Mer britisk bistand

Andelen av Storbritannias statsbudsjettet som går til bistand øker. Innen 2005 skal det britiske bistandsbudsjettet økes med halvannen milliard pund til 0,4% av brutto nasjonalinntekt (BNI), framgår det av pressemelding fra DFID. På lang sikt ønsker den britiske regjeringen at det FN-definerede målet om bistand som 0,7% av BNI skal nås.

NORAD støtter oljesektoren i Mosambik

Norge har i omtrent 20 år bistått Mosambik med utbyggingen av landets gassfelt. I begynnelsen av juni startet arbeidet med en 865 km lang rørledning fra Inhambane i Mosambik til Secunda i Sør-Afrika, hvor gassen skal brukes som råstoff i den petrokjemiske industrien.

– Den norske støtten har trolig gitt et nokså vesentlig bidrag til kommersialiseringen av gassressursene i Mosambik, og er et eksempel på langsiktig bistand på sitt beste, sier ambassadør Henning Stirø i Maputo.

Suksess for norsk hiv-test

Selskapet Bionor har nylig inngått en kontrakt med det amerikanske Center for Disease Control om salg av en egenutviklet hiv-test, skriver Aftenposten. Testen skal brukes i aids-forebyggende arbeid i Afrika og Asia, og Bionor regner med at avtalen vil bety salgsinntekter på rundt 50 millioner kroner.

Lav aids-kunnskap blant verdens unge

En felles rapport fra UNAIDS, UNICEF og WHO slår fast at flesteparten av verdens ungdom mangler grunnleggende kunnskap om hiv/aids og hvordan det smitter. Rapporten har kartlagt ungdoms kunnskapsnivå i mer enn 60 land, og konkluderer med at kunnskapsmangel er en av de viktigste årsakene til at hiv/aids-epidemiene fortsetter å spre seg fort.

Mer enn sju billioner til våpen

2001-utgaven av FN's nedrustningshåndbok slår fast at verdens samlede militære utgifter fortsetter å øke. I 2001 ble det brukt 840 milliarder dollar, eller mer enn sju billioner kroner, på våpen og andre militære utgifter.

Er medisinerer løsningsen?

Bekymring for bivirkninger og manglende helsevesen

Jubelen var stor da seks legemiddelfirmaer, FN og Verdensbanken i 2000 gikk sammen for å øke adgangen til hiv/aids-medisiner i de fattigste landene. Men hvor trygge er egentlig de medikamentene som nå går ut på billigsalg? Og hvor egnet er de til å behandle fattige mennesker i utviklingsland?

HIV/AIDS • LIV RØHNEBÆK BJERGENE
- I de fattigste landene mener jeg at man bør gå inn på et annet nivå enn medisinsk behandling av hiv/aids, sier seksjonsoverlege ved Olafiaklinikken, Ingeborg Lyngstad Vik.

Klinikken er et senter for rådgivning, undersøkelse og behandling av seksuelt overførbare infeksjoner og hiv-infeksjon. Vik har i tillegg jobbet tre år ved en hudklinik i Malawi.

- Hvordan skal man kunne gå inn med behandling i land hvor folk ikke tester seg fordi det ikke er tilgjengelig til tester? Og hva når legene ikke har tilstrekkelig teknisk utstyr til å følge opp pasienten og oppdage at for eksempel virusnivået i blodet øker - noe om kan bety at medikamentet har sluttet å virke eller at pasienten slurver med medisinerne? spør Lyngstad Vik.

Kjønnsykdommer og infeksjoner. Hun mener behandling av kjønnsykdommer og antibiotika til å behandle infeksjoner ville være mer gjennomførbart og en mindre farefull behandling med tanke på bivirkninger enn antiviral behandling av hiv/aids.

- Vi vet at kjønnsykdommer er utbredt i utviklingsland. En sykdom som herpes kan man i dag enkelt behandle med preparater som er ufarlige og som ikke gir noen bivirkninger. Vi har også midler mot soppinfeksjon, noe som hiv-pasienter ofte får i munn og spiserør, og som gjør at de ikke greier å ta til seg mat. Dette er ufarlige midler, praktisk talt uten bi-

Begravelser av aids-døde blir stadig vanligere i Afrika sør for Sahara. Bildet er fra Zambia.

FOTO: RUNE ERAKER

”
Personlig ville jeg aldri turt å bruke Viramune.

Ingeborg Lyngstad Vik, seksjonsoverlege ved Olafiaklinikken

Merete Klausen, farmasøyt ved Ullevål apotek.
FOTO: LIV RØHNEBÆK BJERGENE

virkinger. Og vi har preparater som brukes til å forebygge og behandle lungeinfeksjon - en infeksjon som ofte tar livet av hiv/aids-pasienter. Hvorfor settes ikke ressursene inn her? spør Lyngstad Vik.

Hun mener behandling av slike sykdommer krever lite ressurser, koster lite, og kan være en fin innfallsvinkel til å begynne å snakke med folk om hiv/aids.

Takker nei til medisiner. Den norske journalisten Eva Lind Karlsen satte i 2000 fokus på medisinen Viramune i boken «Kjærlighetens flyktninger». Hun forteller at hun under skrivingen av boken klarer over at den skulle selges på billigsalg i Afrika, samtidig som det gikk ut advarsler mot preparatet i Norge og Vesten for øvrig. Selv har hun til tross for hard pågang fra legene valgt å takke nei til medisiner til tross for at hun har immunsvikt. Hun forteller at hun ved å unngå stress, spise vitaminer og ha et sunt kosthold, ikke har noen fysiske plager.

- Jeg tror man kan bli syk av å ha selve diagnosen, med det stigma den innebærer. «Voodoo-meldingene» fra legene om alt som vil skje hvis man ikke tar medisiner, kan også virke nedbrytende. Det er lite nysgjerrighet hos skolemedisinerne på hva folk gjør som klarer seg uten medisinerne. Hivdiagnostiserte bør skaffe seg mest mulig informasjon om andre måter å se dette på, sier Eva Lind Karlsen.

Omstridt medisin. I april i år kom aidsmedisinen Viramune på Verdens helseorganisasjon, WHO, sin «List of Essential Medicines». Avgjørelsen var kontroversiell ettersom Viramune, som inneholder stoffet nevirapin, har gitt store - og i enkelte tilfeller dødelige - bivirkninger. Medikamentet selges nå til 80 prosent redusert pris til utviklingsland, som en del av det privat-offentlige samarbeidet Accelerating Access Initiative, hvor de store legemiddelfir-

Ei hivpositiv kvinne i Sør-Afrika har akkurat født barnet sitt. Viramune har vist seg å halvere risikoen for smitteoverføring fra mor til barn ved fødsel. FOTO: RUNE ERAKER

maene, FN og Verdensbanken har gått sammen om å selge hiv-medisiner til utviklingsland til sterkt reduserte priser.

- Personlig ville jeg aldri turt å bruke Viramune, sier Ingeborg Lyngstad Vik.

Hun trekker særlig fram problemene med leverskader knyttet til bruk av Viramune.

- Jeg føler at Viramune er et litt mer utrygt preparat enn de andre - hvor det plutselig kan komme overraskelser - fordi det er det eneste aidspreparatet som jeg selv har opplevd kan gi problemer, sier Lyngstad Vik.

Vellykket mor-barn behandling. En liten dose Viramune til mor og barn i forbindelse med fødsel har imidlertid bidratt til å redusere sjansen for smitteoverføring med om lag 50 prosent. En slik enkel behandlingsmetode er dessuten velegnet i land med dårlig utbygd helsevesen. Så langt er det ikke påvist noen bivirkninger, men langtidseffekten er ukjent. Flere norske leger Bistandsaktuelt har vært i kontakt med mener likevel at en så liten dose som i dag gis

for å hindre mor-barn overføring, raskt forsvinner ut av kroppen.

- Det er derfor viktig å skille mellom Viramune i mor-barn behandling, og produktet når det inngår i en kombinert behandling, påpeker Lyngstad Vik.

Uforklarlige dødsfall. Farmasøyt ved Ullevål apotek, Merete Klausen, deler Viks generelle bekymring overfor Viramune.

- Viramune kan gi hudreaksjoner som kan være dødelige hvis man ikke umiddelbart slutter med behandlingen. Det er også blitt meldt om tilfeller med akutt leversvikt, sier Klausen.

Hun forteller at Viramune ble sett på som et veldig bra og lovende legemiddel da det kom på markedet i 1996. Preparatet ble lenge brukt som en del i en cocktail, og gitt til blant andre helsepersonell som ble utsatt for smitte eller voldtektsofre hvor gjerningsmannen var hiv-positiv. Dette ble det imidlertid slutt på da det kom meldinger om plutselige og uforklarlige dødsfall etter bruk av dette preparatet.

HIV/AIDS MEDISINER

■ Hensikten med medikamenter mot hiv/aids er å bremse kroppens produksjon av virus. Slike legemidler kalles antivirale legemidler. For å bremse virusproduksjonen best og lengst mulig, brukes en kombinasjon av minst tre ulike antivirale preparater.

■ Medisiner mot hiv/aids må tas forskriftsmessig for å unngå bivirkninger og resistensutvikling (motstandsdyktighet mot preparatet).

■ Alle de antivirale legemidlene skal tas sammen med rikelig med drikke.

■ Riktig kosthold og tilskudd av vitaminer og mineraler er viktig for å styrke kroppens immunforsvar. For hivpositive er vitaminene A, C, E og B særlig viktige. Avmagring er ofte et stort problem for hivpositive. Sats på kaloririk mat. Spis karbohydrater for å opprettholde muskelmassen.

KILDE: Legemidler mot hiv, Ullevål apotek

- I dag gis ikke Viramune til barn, til gravide eller til helsepersonell eller voldtekts ofre her hjemme, forteller Klausen.

The European Medicines Evaluation Agency sendte i 2000 ut advarsel om alvorlige hud- og leverskader - i enkelte tilfeller dødelige. I tillegg melder siste utgave av det amerikanske nyhetsbrevet om medisiner og behandlingsmetoder, «The Medical Letter», om flere alvorlige psykiske lidelser ved bruk av Viramune. Reaksjoner som nevnes er hallusinasjoner, delirium og psykoser. På samme liste står også et annet aidspreparat,

Efavirenz. Også ved bruk av dette preparatet er det meldt om bivirkninger som hallusinasjoner, nervøsitet, depresjon og psykoser.

- **Alle gir bivirkninger.** Norske leger som Bistandsaktuelt har vært i kontakt med ved Rikshospitalet og Ullevål sykehus, er imidlertid mindre skeptiske til Viramune.

- Viramune er et fullgodt preparat. Det er ett dødsfall eller to i USA som har fått mye oppmerksomhet, sier Arild Mæland, seksjonsoverlege ved infeksjonsmedisinsk avdeling ved Ullevål sykehus og en av Norges

fremste eksperter på hiv/aids-behandling.

Mæland understreker at det er bivirkninger knyttet til bruk av alle aidsmedisiner.

De norske legene understreker imidlertid viktigheten av at Viramune, med unntak av mor-barn behandling, alltid må brukes sammen med minst to andre preparater for å unngå resistensutvikling. Medisinsk behandling av aids må dessuten følges nøye av lege for å være sikker på at pasienten tåler behandlingen, og at medisinerne tas til rett tid.

19 av 78 land sier ja til Viramune

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

Det tyske legemiddelfirmaet Boehringer Ingelheim som produserer Viramune, opplyser til Bistandsaktuelt at de nå har fått registrert produktet i 102 land - inkludert de fleste afrikanske land. I dag er det 52 prosjekter i 28 land hvor det deles ut gratis Viramune til mor og barn i forbindelse med fødsel, mens 12 prosjekter i ytterligere 12 land er til vurdering.

Lunken interesse. Interessen for å få aidsmedisiner til redusert pris som en del av Accelerating Access Initiative har vært mer lunken. Boehringer Ingelheim opplyser at 78 land så langt har sagt at de er interessert i å delta. Men det er kun 19 land som formelt har annonsert deltakelse. Disse landene inkluderer land som Rwanda, Burundi, Senegal, Uganda og Mali.

- Vi trodde at landene skulle stå i kø, men det har de ikke gjort. De har kanskje funnet ut at det ikke er så enkelt å gjøre dette likevel, sier markedsjef i Boehringer Ingelheim, Norge, Tor Kleppan.

Boehringer Ingelheim opplyser at medikamentet vil gjøres tilgjengelig til redusert pris til hvilken som helst frivillig organisasjon, arbeidsgivere i privat sektor eller helseorganisasjoner i Afrika sør for Sahara som kan sikre at medisinen blir brukt i henhold til bruksanvisningen.

Advarsel. I november 2000 sendte Boehringer Ingelheim/Roxane Laboratories, Inc. selv ut en advarsel mot preparatet til helsepersonell, som et svar på rapporter om alvorlige, livstruende og i noen tilfeller dødelige tilfeller av leversvikt og hudreaksjoner. De samme advarslene følger

med medikamentet.

Her understrekes det viktigheten av at pasienter som behandles med Viramune får tett medisinsk oppfølging og overvåking av prøver i laboratorium - særlig av leveren - de første 12-16 ukene, som regnes som kritiske. Men legemiddelfirmaet opplyser at 1/3 av tilfellene inntraff senere enn de tre-fire første månedene. Helsepersonell bes derfor om å være oppmerksomme på mulig leversvikt hos pasienten som ikke har spesielle symptomer, og hvor levertestene er normale.

Ifølge Boehringer Ingelheim er de første ukene også kritiske med tanke på livstruende hudreaksjoner. Det er derfor viktig å følge doseringsanbefalingene nøye. Pasienten bes ta kontakt med lege umiddelbart ved ethvert tegn på hudutslett.

Vanskelige prioriteringer

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

- Det er mange etiske problemstillinger knyttet til hiv/aids - ikke minst prioriteringskonflikter, sier aids-koordinator i NORAD, Marit Berggrav.

I juli deltok hun på den store aidskonferansen i Barcelona. Der var rett til behandling ett av hovedtemaene.

- De fattigste landene sliter med et svakt utbygd helsevesen og budsjetter som er skåret inn til beinet. Det er mangel på det meste, både fagfolk og medisiner. I tillegg til hiv/aids-epidemien har disse landene også andre fattigdomsrelaterede problemer, som for eksempel høy mor- og barnedødelighet. Det blir ikke lett for politikerne i de fattigste landene å etterkomme det stadig sterkere kravet om rett til behandling for hiv/aids og samtidig forbedre helsetilbudet til fattige på landsbygda, sier Berggrav.

Vil ha økt takthøyde. Hun mener aidskonferansen i Barcelona ga lite rom til å diskutere de utfordringene som svake helsesystemer og prioriteringskonflikter innebærer. Behandlingen har dessuten ofte betydelige bivirkninger som må følges opp medisinsk, og risikoen for å utvikle resistens er stor.

- Kravet om økt behandling vil måtte gå på bekostning av noe annet. Dette bør kunne diskuteres, sier Berggrav, som er redd for at det forebyggende arbeidet og andre helse tjenester lett kan bli skadelidende. Konferansen i Barcelona, som tidligere var en ren forskerkonferanse, var i år preget av mer politiske problemstillinger og av legemiddelinindustriens sterke nærvær.

- Bak retten til behandling for hiv/aids står sterke interessegrupper

- deriblant legemiddelindustrien. Det er store pengebeløp det dreier seg om. Det er ikke like lett å mobilisere sterke pressgrupper for fattige mødre som dør i barsel, eller barn som dør på grunn av dårlig ernæring eller infeksjonssykdommer, sier Berggrav.

Viktig lobbyist. Berggrav mener likevel at det er bra at noen har gått i spissen og kjempet for retten til behandling og får å få prisene ned.

- En organisasjon som Leger Uten Grenser har vært en viktig lobbyist. Men det bør være mulig å få mer nyanser inn i denne debatten, og å kunne diskutere hvilke forutsetninger som bør være til stede for gjennomføring og oppfølging av behandling, håndtering av bivirkninger og forebygging av resistens. Ikke minst vil det være viktig med en kritisk vakthundfunksjon i forhold til legemiddelindustrien og ukritisk bruk av medikamenter. Dette burde også være en viktig oppgave for en organisasjon som Leger Uten Grenser, sier Berggrav.

Demonstranter på aidskonferansen i Barcelona forlanger behandling for hiv/aids også i de fattigste landene.

FOTO: SCANPIX/REUTERS

Kjemper for medisinsk behandling

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

Leger Uten Grenser har gjort retten til medisinsk behandling av hiv/aids også i utviklingsland til en av deres viktigste kampsaker.

- I verden i dag er det seks millioner mennesker som vil dø innen to år dersom de ikke får behandling. Dette er en skandale, sier internasjonal president i Leger Uten Grenser, Morten Rostrup.

Han forteller at det er kun 230.000 pasienter i fattige land som i dag får medisiner for å holde aids sykdommen i sjakk.

Vil utvide behandlingen. Ifølge Rostrup utgjør alvorlige bivirkninger ved bruk av Viramune når det inngår i en trippelbehandling, eller gis som enkeltdose til mor-barn i forbindelse med fødsel, ikke noe vesentlig problem. Pilotprosjekter i regi av Leger Uten Grenser i Thailand, Guatemala, Sør-Afrika, Kambodsja, Kamerun, Malawi og Kenya kan vise til svært gode resultater.

- Det er ikke mer bivirkninger enn man normalt kan forvente. 93 prosent av de pasientene som har fått såkalt antiretroviral behandling er i live etter seks måneder, og vi har ikke kunnet påvise virus i blodet hos 83 prosent. 94 prosent har tatt medisinen som de skal, sier Rostrup.

Han viser til at dette er om lag samme resultat som i Vesten.

Leger Uten Grenser jobber nå for å utvide mor-barn prosjektene til å kunne behandle mor ikke bare under fødsel, men også etterpå.

- Bred enighet. Morten Rostrup sier at mens den internasjonale debatten tidligere handlet mye om forebyggende tiltak for å hindre spredning og viktigheten av riktig kosthold for å holde hiv-viruset i sjakk, er det i dag enighet om at også de fattigste landene også må få tilgang til behandling.

- Denne brede enigheten var slående på årets store aidskonferanse i Barcelona. Det er i dag ikke etisk mulig å si at vi ikke skal behandle. Forebygging og behandling må integreres, sier Rostrup.

Rostrup forteller at behandling av kjønns sykdommer er en viktig del av den medisinske behandlingen.

- Slik behandling er svært viktig fordi kjønns sykdommer øker spredningen av hiv/aids betydelig, sier Rostrup.

”

Det er i dag ikke etisk mulig å si at vi ikke skal behandle. Forebygging og behandling må integreres.

Morten Rostrup, internasjonal president i Leger Uten Grenser

”

Helsepersonell bes om å være oppmerksomme på mulig leversvikt hos pasienten som ikke har spesielle symptomer, og hvor levertestene er normale.

Advarsel fra legemiddelfirmaet Boehringer Ingelheim

”

Dagens debatt gir for lite rom for å diskutere de utfordringene som svake helsesystemer innebærer.

Marit Berggrav, aids-koordinator i NORAD

FAKTA OM AIDS

- Ifølge FN lever om lag 40 millioner mennesker i verden i dag med hiv/aids. Av disse lever:
  - 28.5 millioner i Afrika sør for Sahara
  - 6.6 millioner i Asia og på Stillehavets øyer
  - 1,9 millioner i Latin-Amerika og de karibiske øyer
  - 1,5 millioner i Nord-Amerika, Vest-Europa, Australia og New Zealand
  - 1 million i Øst-Europa og Sentral-Asia (dobling fra 1999)
  - 500.000 i Midtøsten og Nord-Afrika

Tall fra UNAIDS

Bujagali-stans på ubestemt tid

Korrupsjonsanklager gir Veidekke trøbbel i Afrikas dyreste kraftprosjekt

Verdensbanken holder tilbake rundt to milliarder kroner i lån og garantier til det omstridte Bujagali-prosjektet i Uganda, på grunn av korrupsjonsanklager mot en tidligere ansatt i et datterselskap til det norske selskapet Veidekke ASA, som leder utbyggingsgruppen. Ingen vet når – eller om – byggingen vil ta til igjen.

UGANDA

• BIBIANA DAHLE PIENE

- Vi er veldig spente på hva som skjer, og håper vi får svar i løpet av en måned eller to. Det er AES og Verdensbanken som må avgjøre saken, sier Veidekkes informasjonsdirektør Kai Krüger Henriksen.

Verdensbanken vedtok å støtte byggingen av det omstridte Bujagali-kraftverket ved Nilens begynnelse like før jul i fjor, på én betingelse: Ingen korrupsjon.

- Skulle korrupsjon bli oppdaget, har IFC (Verdensbankens «forretningsarm», journ.anm.) rett til å stoppe alle utbetalinger og kreve at lånet betales tilbake, uttalte Bankens president Jim Wolfensohn den gang.

Det er nettopp dette IFC nå har gjort. I begynnelsen av juli ble utbetalingene av lån på om lag to milliarder kroner frosset – på ubestemt tid. Prosjektet skal totalt koste rundt 4,4 milliarder. Det norske Garantiinstituttet for eksportkreditt (GIEK) er inne med ca. en halv milliard kroner.

Holder navn hemmelig. Rykter om korrupsjon og bestikkelser har i lang tid kretset rundt Bujagali-pro-

sjektet. Derfor ba Verdensbanken alle deltagerne i prosjektet om en nøye gjennomgang av alle regnskaper. I mai i år oppdaget Veidekke at en tidligere ansatt i et nå nedlagt datterselskap, det engelsk-registrerte Nor-Icil Ltd., i 1999 hadde foretatt en uautorisert utbetaling på 10 000 dollar, eller rundt 80 000 kroner, til en ugandisk embetsmann. Saken ble rapportert videre til utbyggeren, den amerikanske energi-giganten AES Corp.

Nor-Icil ble oppløst i 2000, og den utro tjeneren står ikke lenger på Veidekkes lønningsliste. Veidekke vil likevel ikke ut med navnene verken på sin tidligere medarbeider eller embetsmannen.

- Vi vil først få belyst alle sidene av saken, sier Krüger Henriksen.

- Men å ikke fortelle hvem som er involvert vil jo innebære at man faktisk beskytter kriminell virksomhet?

- Jeg vil ikke utelukke at navnene på de impliserte kan bli offentliggjort.

Overfor den ugandiske avisen New Vision har imidlertid tidligere energiminister Richard Kaijuka innrømmet at 100.000 dollar er blitt satt inn på hans konto. Kaijuka, som i øyeblikket er Alternate Executive Director i Verdensbanken, sier at beløpet var ment for hans sønn.

Svartelistet? Til tross for at korrupsjonsproblemene i Uganda er velkjent, kom saken overraskende på Veidekke.

- Vi har programmer for hvordan vi skal opptre. Det er absolutt kjent av alle i organisasjonen hva som er lov. Men det er alltid en viss grad av frihet blant medarbeiderne, derfor kan slike ting oppstå, medgir informasjonsdirektøren.

Han mener imidlertid at saken ikke kan kobles til Bujagali-prosjektet.

- Vi må ha tillit til selskapet

Til syvende og sist er det Verdensbankens styre som må gi grønt lys for at Bujagali-prosjektet kan fortsette. Det opplyser Corrie Shanahan, talskvinne for Verdensbankens International Finance Corporation (IFC) i Washington.

- Vi må vente til alle sidene av saken er avdekket. Vi har svært strenge regler i slike saker, men det er opp til relevante nasjonale myn-

digheter å skaffe klarhet i hva som har skjedd, sier Shanahan, uten å ville utdype nærmere hvem disse myndighetene er.

- Hvor lang tid kan dette ta?

- Det tar den tiden det tar. Vi må bare vente og se, sier Shanahan.

Om Veidekke risikerer å bli svartelistet eller ei, ønsker hun ikke å uttale seg om. Men på generelt grunnlag sier hun:

I nærheten av dette stedet ved Nilen skal Bujagali-kraftverket etter planen bygges.

FOTO: INGER STAVELIN, SØRVIS

- Hendelsen fant sted før vi overhodet var inne i prosjektet. Dessuten drev Nor-Icil med kraftlinjer og ikke med kraftverk, fremholder han.

- Det er blitt spekulert i om denne hendelsen kan føre til at Veidekke kommer på Verdensbankens svarteliste?

- Vi er ikke kjent med at Veidekke står på noen svarteliste. Det har vært utrolig mye spekulasjoner i denne saken. Ethvert ikke godkjent

- Vi er svært omhyggelige i valget av hvem vi samarbeider med. Vi ønsker ikke å samarbeide med selskaper som vi ikke har tillit til.

- Men et selskap kan jo drive seriøst, og uforskyldt ha noen råtne egg i kurven?

- Selskapet er kurven. Vi skiller ikke de råtne eggene fra dette, svarer Shanahan.

beløp som utbetales er et for mye, og vi tar saken meget alvorlig. Men det må være lov til å påpeke at det tross alt er snakk om et begrenset beløp, sier Krüger Henriksen.

FAKTA OM BUJAGALI

- Bujagali-prosjektet ble vedtatt av ugandiske myndigheter høsten 1999.
- Byggherre er selskapet AES Nile Power Ltd., som eies av den amerikanske energi-giganten AES Corp.
- Selve byggingen skal et forretningskonsortium, ledet av Veidekke ASA, ta seg av. Kontrakten på vel én milliard kroner er tidenes største for Veidekke.
- Det rundt 200 MW store kraftverket vil koste om lag 550 millioner US dollar. Dette er den største private investeringen i Øst-Afrika. Ifølge prosjektbeskrivelsen vil kraftverket gi 15 prosent av befolkningen tilgang til elektrisitet, mot tre prosent i dag.
- Prosjektet har møtt kraftig motstand fra en rekke organisasjoner. Især er mange kritiske til byggingen av en 750 000 m³ stor dam i tilknytning til anlegget, som vil medføre at over 800 familier må tvangsflyttes.

Anklager giverne for å godta korrupsjon i Mosambik

MOSAMBIK

• BIBIANA DAHLE PIENE

I et åpent brev anklager den engelske journalisten og Mosambik-kjenneren Joe Hanlon fem giverland, deriblant Norge, for å ikke å ta korrupsjon alvorlig.

- Giverne støtter de korruperte kreftene i Mosambik. Det er min konklusjon etter å ha arbeidet med disse sakene, skriver Joe Hanlon i et offentlig debattbrev.

Etter at redaktøren Carlos Cardoso ble myrdet i november 2000, har Hanlon fulgt opp flere av sakene hans. En av dem er omstendighetene rundt stålverket CSM.

I Cardosos fotspor. I 1994 fikk den portugisiske forretningsmannen Antonio Simoes låne rundt 130 millioner kroner fra den mosambikiske

statskassen, for å få sving på CSM, samt stålwire-selskapet Trefil. Lånet ble finansiert av utenlandsk låne- og gavebistand fra fem land, Norge, Sverige, Frankrike, Tyskland og Sveits.

Men det gikk tregt med rehabiliteringen av selskapene, som senere ble nedlagt. I stedet fikk Simoes i stand et forretningskonsortium som i 1996 gikk inn og kjøpte statsbanken Banco Commercial de Mocambique (BCM) da denne ble privatisert.

I en artikkel i sin avis Metical i 1998 redegjorde Cardoso for detaljene rundt låneavtalene. Hans sentrale spørsmål i saken var: Hvor fikk Simoes tak i pengene til å kjøpe BCM? Han mistenkte at pengene kom fra det ovenstående lånet, med

andre ord at bankovertakelsen indirekte var finansiert av bistandsmidler.

Under Simoes' bankregime forsvant i tillegg store pengesummer fra BCM, i den såkalte bankskandalen i Mosambik, der i alt tre milliarder kroner forsvant i forbindelse med privatiseringen av to statsbanker.

Ikke svar. Helt fram til sin død gjentok Cardoso spørsmålet overfor både myndighetene i Mosambik og giverne om lånet til Simoes var blitt tilbakebetalt. Han fikk aldri noe svar.

Men nå har Joe Hanlon altså tatt opp hansken

I et åpent brev til de fem landenes ambassadører og utviklings-

”

Utenriksdepartementet er kjent med saken og har den til aktiv vurdering.

Jon Mørland, informasjonsjef i norsk UD.

ministre ber Hanlon blant annet om svar på disse spørsmålene:

■ Ble lånene til Simoes brukt etter intensjonen, og ble de tilbakebetalt?

■ Førte Cardosos anklager til noen etterforskning?

■ Dersom de ikke ble etterforsket, hvorfor ikke?

■ Dersom det ikke fant sted noen etterforskning, kan ikke dette ses på som stilltiende aksept av korrupsjon?

Ingen av giverlandene har foreløpig svart på Hanlons spørsmål.

- Utenriksdepartementet er kjent med saken og har den til aktiv vurdering, opplyser informasjonsjef i norsk UD Jon Mørland.

Unik våpenhvile gir fredshåp i Sudan

Norsk general overvåker første våpenhvile i 19 år lang borgerkrig

SØR-SUDAN (b-a): I all stillhet har det siden februar vært en skjør – og spesiell – våpenhvile i Nubafjellene i Sudan. Den har vært som et pilotprosjekt for en etterlengtet fred i hele Sør-Sudan.

SØR-SUDAN

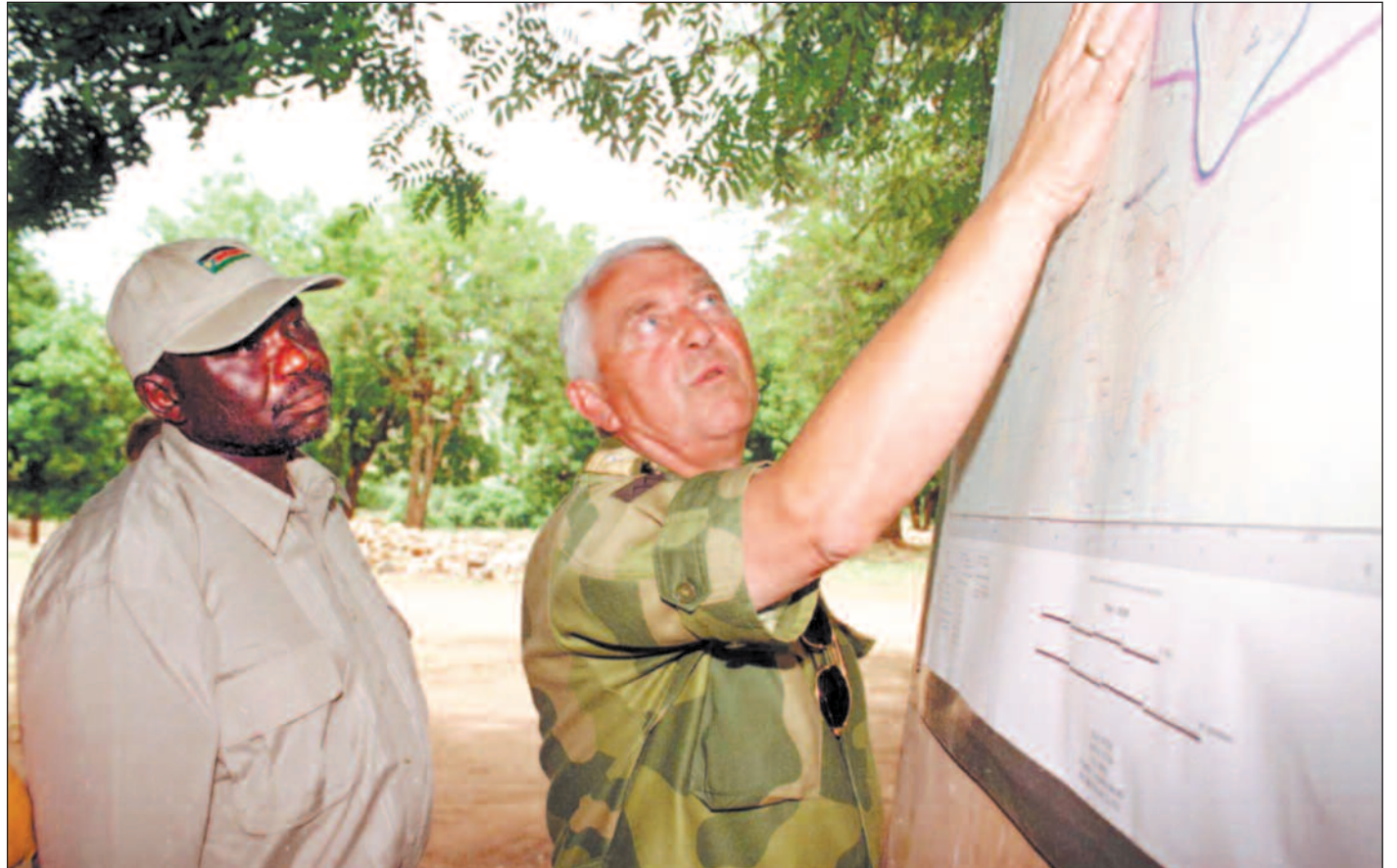
• I SUDAN:
THOMAS VERMES

Helikopteret jobber seg oppover mot gerilja-hovedkvarteret i Kauda. Fjellsidene blir brattere. Som koter på et kart går fine linjer av terrasser i landskapet, møysommelig bygd opp i vanvittig hete. Folk utenfor stråhytter titter opp mot oss. Nå uten frykt. I 19 år, og inntil februar i år, ville motordur vært ensbetydende med terror og død. Nå hjelpeforsyninger og fred. Siden 19. februar har det vært våpenhvile i området, den første som er blitt overholdt i den lange borgerkrigen.

En våpenhvile som blir overvåket av en unik organisasjon - Joint Military Commission (JMC) - der erkefiendene sover, spiser og overvåker sammen. Under ledelse av den norske generalen Jan Erik Wilhelmsen, og med Norge som en av de viktigste støttespillerne. Etter alle disse årene har folk i området igjen kunnet leve i fred noen måneder. For første gang på det de kan huske kan de få besøk av sine kjære som har vært fordrevet til nord, og endelig kan de få litt hjelp og støtte fra frivillige organisasjoner som strømmer til.

Teselskap hos kriger. Kvelden i forveien var general Wilhelmsen og en minidelegasjon fra det norske Utenriksdepartementet på teselskap hos den fryktede regjeringshærens distriktskommandant, general Sallah Abdegadir Abderhamad.

I sitt hovedkvarter utenfor provinsbyen Kadugli nede på de endeløse savannene, bød general Sallah på småretter og småkaker, og hadde sørget for et lite orkester. En slående kontrast til regjeringshærens årelange terrorisering av lokalbefolkningen. De har tatt livet av folk, slaktet ned buskap og brent avlinger. Hensikten er å tømme enorme områder i Sør-Sudan og Nuba for men-

General Jan Erik Wilhelmsen og SPLA-kommandant Abdel Aziz blir enige om hvordan strekene på Nuba-kartet skal omgjøres til konkret tilbaketrekking av SPLA-soldater.

FOTO: THOMAS VERMES

nesker. Der det er folketomt, kan geriljahæren Sudan People's Liberation Army, SPLA, vanskelig få fotfeste. Den brente jords taktikk har derfor vært flittig i bruk også i Nuba. Og bare 35 minutters flyreise sørover ligger svære oljefelt som lokker svenske Lundin AB, med Carl Bildt som styreformann, og andre oljeselskaper. Men de får ikke utnyttet forekomstene av «det sorte gull», på grunn av geriljaens angrep.

Krig om oljefelter. Oljen betyr ekstra lidelser for sivilbefolkningen. Staten trenger desperat til oljeinntekter, ikke minst for å finansiere den pågående krigen. Derfor er det spesielt viktig for dem å få jaget vekk folk rundt oljefeltene. I oljeområdene raser kampene fortsatt. Oljefeltene ligger utenfor det avtalte våpenhvile-området. Kamp om naturressursene i sør er en viktig driv-

”
Jeg er sikker på at vi ved hjelp av JMC vil gjøre store framskritt mot fred.

Sallah Abdegadir Abderhamad, general i regjeringshæren

Ved Kauda er den nære framtid like rosenrød som durrafrøene som nå kan sås i fred. Denne kvinnen og andre landsbyboere vet likevel ikke om freden blir varig.

FOTO: THOMAS VERMES

kraft i borgerkrigen, som ellers blir beskrevet som en kamp mellom den arabiske muslimske statsledelsen i

nord, og afrikanske kristne og animister i sør. En borgerkrig som har tatt livet av to millioner mennesker

Et byks fram for fred i Sudan

Nylig skjedde det et gjennombrudd for fredsforhandlingene i Sudan. Utløst av press fra USA, og med Norge som sentral medspiller i fredsprosessen, står de stridende parter nå ved et historisk vendepunkt.

• THOMAS VERMES

Fredsforhandlingene mellom Sudans regjering og SPLA-geriljaen, som har kontrollen over mye av det ressursrike Sør-Sudan, fikk det som kan bli et historisk gjennombrudd under forhandlingene i den kenyanske byen Machakos tidligere i sommer.

En av nordmennene som har deltatt hele veien i forhandlingsprosessen, er Sudan-veteranen fra Kirkens Nødhjelp, Halvor Aschjem. Nå er han spesialrepresentant for Utenriksdepartementet, og er for tida i

”
Våpenhvile-avtalen i Nuba har skapt presens for internasjonal overvåking i Sudan.

Halvor Aschjem, Utenriksdepartementets spesialrepresentant.

Nairobi. Der er hovedsetet for den internasjonale gruppa IGAD (Intergovernmental Authority for Development), som arbeider for fredsløsningen.

- Det kom til avklaring på to helt sentrale punkter i Machakos. Der ble retten til selvbestemmelse for befolkningen i sør slått fast. Det er fastsatt en overgangsperiode på seks år. Deretter skal det avholdes en folkeavstemning i sør der folket selv skal få bestemme om man skal fortsette som en del av Sudan, eller opprette en egen stat. Det andre viktige punktet var forholdet mellom stat og religion. Nord skal få velge om de fortsatt vil ha islamsk sharialovgivning som nå. Men sør skal ikke være underlagt islamsk lov, forteller Aschjem.

Men oljen, da? Men fortsatt gjenstår viktige spørsmål som det forhandles om i fire uker fra 12. august. Man skal bli enige om fordeling av

de enorme naturressursene, inkludert oljen i sør. Det skal forhandles om hva slags struktur en framtidig sudansk stat skal ha, hvilken form og makt en sentral regjering skal ha. Det tredje viktige punktet blir spørsmålet om en landsomfattende våpenhvile.

- Har den vellykkede våpenhvilen i Nubaområdet bidratt til atmosfæren som skapte gjennombrudd så langt?

- Den har i hvert fall skapt presens for internasjonal overvåking. Det er klart at lekse som er lært i Nuba, vil få betydning for diskusjonene om en våpenhvile. Og her har JMCs leder, general Jan Erik Wilhelmsen blitt spurt om å bidra, og har sagt ja til det, svarer Aschjem.

Opptrapping. Norge har siden Hilde Frøjord Johnsons første periode som utviklingsminister trappet opp sitt Sudan-arbeid kraftig, både med humanitær hjelp og bidrag til våpenhvile- og fredsprosessene.

- Jeg vil si Norge har spilt en veldig viktig funksjon i «troikaen» USA-Storbritannia-Norge. Britenes kolonifortid og deres politikk da er jo blitt en del av problemet. Amerikane kjører på sin agenda mot internasjonal terrorisme. Vi har ingen politisk agenda utover det å få fred i Sudan, kommenterer Aschjem, som regner med at Norge vil trå til med store summer og stor innsats den dagen det blir en fredsavtale.

At man har kommet så langt som man har gjort, skyldes intrikat politisk spill i USA og innad i Sudan selv. USA har vaklet mellom å være aktive i forhold til Sudan, eller å ikke gi noen form for bistand til et land som de betrakter som terroristvennlig. Kanskje på grunn av koalisjonen mellom den kristne og sorte grupperingene i Kongressen, falt valget på det første.

an

og fordrevet 4,5 millioner. I Nuba-området er befolkningen redusert fra 2 til 1,2 millioner. I Nubafjellene, som stikker opp av det SPLA-geriljakontrollerte Sør-Sudan, har geriljaen forskanset seg i fjellene, mens regjeringshæren kontrollerer byen Kadugli og det enorme slettelandet rundt.

– Jeg er sikker på at vi ved hjelp av JMC vil gjøre store framskritt mot fred, erklærte general Sallah velvillig under teselskapet. Han gikk ikke særlig inn på politikk.

– Mitt budskap er at partene må benytte våpenhvilen til å bygge tillit, repliserte ambassadør og spesialrådgiver for fred og forsoning i Afrika, Hans Jacob Frydenlund.

Våpenhvile – på overtid. Ingen annen del av de borgerkrigsherjede områdene har vært så isolert for hjelp utenfra som Nuba. Hit har lite av flysendingene som ellers har gått fra Kenya til Sør-Sudan, fått komme. Hit har nesten ingen internasjonale hjelpeorganisasjoner våget seg inn før en halvårig våpenhvile ble avtalt fram til 19. juli. Spenningen steg i juni etter at regjeringen sa ja til å forlenge den en ny halvårsperiode, mens SPLA vegret seg. På overtid sa også SPLA ja. Så nå skal det være fred og ro i Nuba fram til februar.

En våpenhvile som altså gjør det mulig for oss å fly opp til SPLA-kommandant Abdel Aziz Omar Hassan. De russiske pilotene senker det urgamle, kroatiskregistrerte helikopteret ned mot landsbyen Kauda.

Spark i baken. Her venter kommandanten og en rekke frivillige lokale og internasjonale organisasjoner. De forteller general Wilhelmsen om situasjonen, om sine frustrasjoner og behov. Wilhelmsen kan på sin side tilby hjelpeorganisasjonene innkvartering og litt hjelp – og et spark i baken. Han gjør klart for dem hva JMC kan fikse, men også hvilke humanitære oppgaver JMC ikke kan løse og hvor organisasjonens innsats derfor trengs.

Vi sitter under et skyggefullt tre, omgitt av tørr jord med utallige hull hakket opp. Nei, det er ikke minelegging som er på gang. De første regndråpene har falt. Det er tida for bøndene å så durra, noen få frø ned i

hvert enkelt hull. Tørr jord skrapes over, så gjør regntida resten av jobben. Denne gangen får avlingen kanskje stå i fred for hæren. Og bøndene kan nå dra ned til markedet i Kadugli, som igjen blomstrer opp, for å selge sine varer.

– Lenge har vi bare hørt lyden av skudd. Før våpenhvilen kjempet vi for våre liv, og tilværelsen her var vanskelig. Nå skal vi kvinner bli lært opp til å kverne korn, sier Morokvinnen Mariam Johanna, en trebarnsmor fra landsbyen Lomon, en dagsmarsj unna.

General Wilhelmsen og Abdel Aziz diskuterer demilitarisering, SPLAs ansvar og konkrete tiltak. De to diskuterer og gestikulerer over et kart.

Tre grupper. – Denne måten å organisere overvåking av våpenhvilen på, er ny. Prinsippet er at alle nivåer, fra JMC til overvåkingsteamene på bakkeplan, består av tre grupper – internasjonale observatører, regjeringshæren og SPLA, forteller Wilhelmsen. Det var han selv som hadde ideen til modellen. Sammensetningen har skapt den gjensidige tilliten til at motparten vil overholde avtalen. Akkurat det har manglet i dusinvis av forsøk på våpenhvile tidligere.

Med ønske om krig? Heller ikke SPLA har opptrådt som søndagskolegutter. Tidligere i år røvet de en hjelpesending i Sør-Sudan. Lokalbefolkningen settes under press også

Våpenhvilen i Nuba-fjellene betyr at lokalbefolkningen igjen kan begynne å dyrke opp fjellsidene uten frykt for å bli beskytt.

FOTO: THOMAS VERMES

av dem. Blant annet kan ikke SPLA leve med at folk flykter så områder blir folketomme. Noen observatører skumler om at krigere på begge sider ikke har gjort annet enn å være soldater, og ikke liker tanken på fred. Hva mener så geriljalederen om våpenhvilens muligheter til å utvikle seg til en endelig fredsavtale?

– Her i Nuba har de brukt folke mord som våpen. Nå er Khartoum blitt presset til våpenhvile av det internasjonale samfunnet. Med dagens makthavere tviler jeg på at våpenhvilen vil spre seg, og at det kan bli fred. De styrer ved hjelp av unntakslover og begår masse rasistiske og religiøse overgrep, svarer Abdel Aziz.

Muslimere og kristne. SPLA hevder at de ønsker en sekulær stat, og geriljakontrollerte Nubafjell er et eksempel i så måte. Kommandanten er

selv personlig muslim i et område med kristen majoritet. Landsbyfolk forteller til Bistandsaktuelt at muslimer og kristne her lever fredelig sammen. Muslimene er sammen med de kristne på julefeiring, de kristne er med på festivitaten rundt id når ramadan er over.

– Vi vil ha fred. Vi har jo hatt krig i 19 år her. Men folk vil heller kjempe enn å få en dårlig fred, sier Abdel Aziz.

Religionsfrihet, en sekulær stat, rimelig fordeling av naturressursene og selvstyre, kanskje løsrivelse fra resten av Sudan, er det kommandanten betegner som en rimelig fred. Dette er samtidig temaer som står sentralt i de pågående fredsforhandlingene på topplan.

Thomas Vermes er journalist i Nationen med spesiell interesse for utviklingsproblemer. Han besøkte Sør-Sudan i juni.

”

Nå er Khartoum blitt presset til våpenhvile av det internasjonale samfunn. Men med dagens regime tviler jeg på at det kan bli fred i hele Sudan.

Abdel Aziz Omar Hassan, SPLA-kommandant

FAKTA OM SUDAN:

- Afrikas største land, med et areal på 2,5 millioner kvadratkilometer, nesten åtte ganger Norges flateinnhold.
- Landet har alt fra enorme ørkenstrekninger i nord til svært fruktbare områder lenger sør.
- Innbyggertallet er 34,5 millioner, hvorav kanskje seks millioner bor i hovedstaden Khartoum.
- Sudan styres etter islamske sharialover, innført av den arabiske eliten i nord. Regimet, under ledelse av president og regjeringssjef Umar Hassan Ahmad Al-Bashir, har innført unntakstilstand. Selv tilhører de den vesle gruppa land som USA har utnevnt som terrorist-vennlige.
- De siste 19 åra har det rast en borgerkrig mellom regjeringshæren og Det sudanesiske folkets frigjøringshær/frigjøringsbevelse – SPLA/SPLM. Borgerkrigen foregår i sør, der den afrikanske og hovedsakelig kristne befolkningen kjemper for indre selvstyre.

Dødsfiender forbrødret i JMC

I årevis har de kriget mot hverandres styrker. De legger ikke skjul på at de har drept folk på den andre siden. Men i JMCs hovedkvarter Tillo utenfor Kadugli i Nubaregionen, sover de i samme brakke, spiser i samme messe og overvåker våpenhvilen sammen. Kaptein Khalid Yahia fra regjeringshæren kommer opprinnelig fra Khartoum, mens Clement Hamuda har kommet ned fra hjemstedet sitt Kauda i Nubafjellene. Som andre observatører for JMC arbeider de to i fellesskap i et overvåkingsteam, sammen med tredjemann, en internasjonal observatør.

– Våre brødre i Nord-Sudan så på det sorte folket her som tredjeklasses. Men nå er vi brødre, sier Hamuda overbevisende, og klapper Yahia på ryggen.

– Hvordan har dere klart å bli venner etter å ha stått på hver deres side i en krig på liv og død?

– Problemet er ikke personlig,

det er politisk, parerer Yahia.

– Nå har vi blitt venner, og kan ikke kjempe mot hverandre mer,

legger han til.

Slik skaper JMC tillit på mikroplan. Men det var ikke lett til å be-

”

Våre brødre i Nord-Sudan så på det sorte folket her som tredjeklasses.

Clemet Hamuda, SPLA-kriger.

Regjeringshærens kaptein Khalid Yahia (til venstre) og SPLA-kriger Clement Hamuda betrakter hverandre som brødre i JMC.

FOTO: THOMAS VERMES

gynne med, får Bistandsaktuelt fortalt. Folk fra frigjøringshæren nektet å ta til seg føde før de så at regjeringshærens mann spiste maten. De var redd for å bli forgiftet.

JMC-hovedkvarteret i Tillo ble på rekordtid etablert i en forlatt og forfallen internatskole etter at våpenhvileavtalen ble undertegnet 19. januar i Sveits.

– Her og i andre forlegninger har vi satset på å sette i stand eksisterende bygninger som ikke er i bruk. Et prefabrikkert hus kjøpt inn i Dubai, ville kostet 25.000 dollar, og ville blitt spist opp av termitter i løpet av fem år. Det måtte ha blitt satt opp av eksperter som flys inn. Vi setter i stand store hus her for 1000 dollar, og får samtidig sysselsatt lokalbefolkningen, sier JMC-leder general Jan Erik Wilhelmsen.

Fram til sommeren hadde hele operasjonen klart seg med en tredjedel av budsjettet.

Folket trygler om fred i bandittenes

...mens naboland og militære ledere plyndrer Kongos ressurser

GOMA, KONGO (b-a): I en provisorisk kongolesisk kirke strekker to kvinner armene i været og skriker ut sine bønner. Rundt dem bølger resten av menigheten; et dansende, ropende, leende, gråtende hav av inderlighet og fortvilelse. En nyrstrøken predikant med gullring og silke leder bønningen, dramatisk, følelsesladd, velregisert.

• I KONGO: GUNNAR KOPPERUD OG RUNE ERAKER (FOTO)

DR KONGO Gud må være første og kan hende også siste håp for millioner av kongolesere – menneskene kan det i hvert fall ikke være. Av DR Kongos vel 50 millioner innbyggere er to og en halv million drept i krig de siste fire årene, to millioner er internt fordrevet, 16 millioner sulter, 35 millioner er underernært, 40 prosent av alle barn har ingen skole å gå på og i visse deler av landet nærmer spedbarnsdødeligheten seg 50 prosent – hvis vi skal tro tallene.

Og alt dette som følge av grådighet og organisert kriminalitet. Kongo er det rikeste landet på hele det afrikanske kontinent, med store forekomster av diamanter, gull, kobber, kobolt, koltan og tropisk tømmer. Tidligere ble disse ressursene plyndret av europeere, nå plyndres de av afrikanske naboland og lokale militærkommandanter.

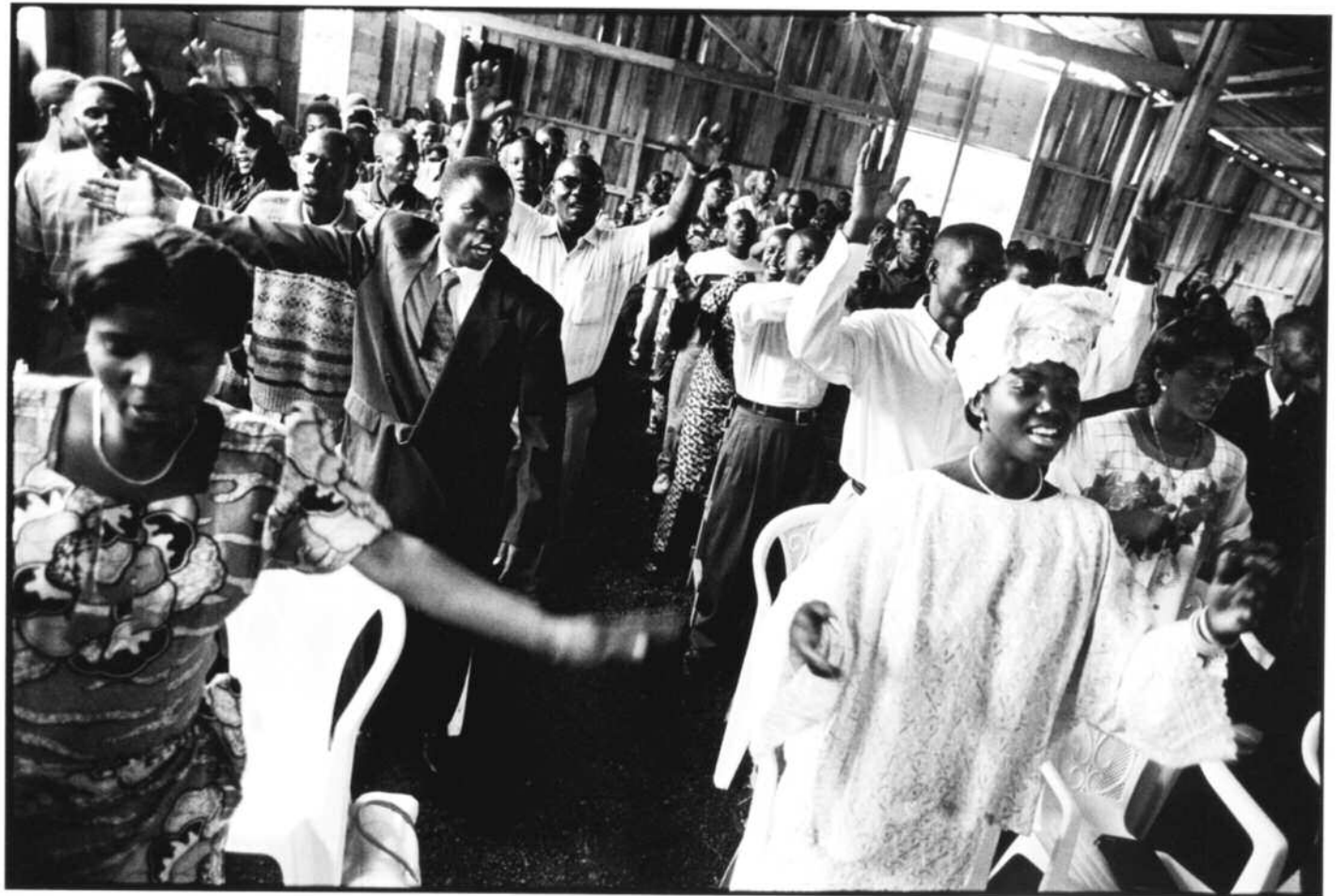
Kommersiell krig. Da Kongo i 1998 ble invadert av seks afrikanske naboland, ble sikkerhetsinteresser gitt som grunn. Kongo var i årene før det revet i filler av en håndfull opprørsbevegelser som sloss om makten etter mer enn 30 års diktatur under Joseph Mobutu. Flere av opprørsbevegelserne truet nabolandene. Rwanda, Burundi og Uganda gikk til storm mot det sittende regimet fra én kant for å få opprettet en sikkerhetszone, mens Zimbabwe, Angola og Namibia sluttet rekke med det sittende regimet fra en annen kant for å holde på den sikkerhetssonen de allerede hadde. Resultatet ble katastrofe for sivilbefolkningen.

Avslørende FN-rapporter. Fire år senere har FN i to rapporter slått fast at sikkerhetsargumentet nå er kommet i bakgrunnen, og at styrkene fra afrikanske naboland i økende grad konsentreres i områder med rike mineralforekomster. Resultatene har ikke uteblitt:

■ Rwandas eksport av koltan (som brukes i databrikker) er økt fra 83 tonn til 1.440 tonn i året, en eksport som er anslått til vel to milliarder kroner. Rwandas eksport av diamanter og gull har også økt.

■ Uganda eksporterer astronomiske mengder gull i forhold til hva landet utvinner innenfor egne grenser – i 2000 eksporterte landet 10,8 tonn (til en børsverdi av om lag 800 millioner kroner, red.anm.), men utvant bare 0,0044 tonn i egne gullforekomster. Ugandas eksport av diamanter er nå oppe i 35.000 karat. Uganda hadde før krigen ingen eksport av diamanter, og det er heller ikke registrert diamanforekomster i landet.

■ Zimbabwe har sikret seg rettighetene til å ta ut kongolesisk tro-

Bedende mennesker i en provisorisk kirke i Goma, der katedralen tidligere i år ble tatt av lavastrømmen. Tilstrømmingen til kirkene synes å forsterkes av krigene, sulten, lovløsheten og naturkatastrofene.

FOTO: RUNE ERAKER

pisk tømmer i et område på hele 33 millioner hektar.

■ Angola har sikret seg kontroll over 60 prosent av den lukrative kongolesiske petroleumsindustrien, som åpner store, nye eksportmarkeder.

Infrastruktur i ruiner. På en skipskai lastes kasse på kasse med øl og sigaretter ombord i en rusten holk. Stemningen er anspent i det grå morgenlyset, det er store verdier som lastes. I Kongo er pengeøkonomien delvis satt ut av spill og andre betalingsmidler innført – som for eksempel øl og sigaretter. Infrastrukturen i landet er nesten fullstendig brutt sammen; veiene er i forfall, lærere får ikke lønn, offentlige sykehus får ikke støtte, det finnes ikke noe system for innføring av skatter. Fra tid til annen legger hele militære avdelinger ut på regulære plyndringstokt, da har heller ikke de fått lønn.

– Det Kongo trenger er fred, bare fred, sier en FN-ansatt med mange års fartstid i landet.

– Folk må få dyrke i fred, de må få selge i fred, ikke bli skutt, ikke bli plyndret, ikke se koner og døtre bli ført bort av soldater eller væpnet milits.

Full diett i åtte uker. Freden synes et stykke unna. I Sun City – et sør-afrikansk kasino- og hotellområde i luksusklassen – avsluttet 360 delegater på forsommeren en åtte ukers forhandlingsrunde om fred, uten å oppnå særlig lovende resultater. Joseph Kabila fortsetter som kongolesisk president og får med seg lederen for opprørsbevegelsen MLC som statsminister, mens opprørsbevegelsen RCD blir avspist med ingen ting. RCD kontrollerer en tredel av landet.

– Et statskupp, sa RCDs leder til BBC i en knapp kommentar til avtalen. RCD har senere varslet at avta-

len kan komme til å utløse mer krig.

Afrikanske kommentatorer har hoderystende sagt at avtalen på det sør-afrikanske luksushotellet kunne vært ferdig forhandlet på tre dager hvis ikke de 360 delegatene hadde fått full diett i samtlige åtte forhandlingsuker.

Internt fordrevne. I Goma leker noen gutter med klinkekuler mens en ape følger oppmerksomt med. Guttene er internt fordrevne, blant 3-400.000 bare i dette området. Goma var tidligere en blomstrende ferieby med 50.000 innbyggere inn til én million rwandiske flyktninger sommeren 1994 veltet inn over byen med kolera og lovløse hutu-milits. Siden da har byen bare opplevd elendighet. Invaderende hærer har kommet og gått, soldater har plyndret. Goma kontrolleres i dag av opprørsbevegelsen RCD, som de fleste regner som rwandiske marionetter.

For et halvt år siden ble halve byen begravet i lava fra et vulkanutbrudd. Utbruddet omtales i ettertid som «en lykkelig katastrofe» – lavastrømmen tok forholdsvis få liv, og det brøt ikke ut epidemier – men det strømmet inn mat, medisiner og generalsekretærer fra utlandet, alle med ett formål for øyet: – Å bli sett.

Lokale bønder ruinert. Nå er nødhjelpen til de vulkanrammede i ferd med å tørke inn, og mange trekker et lettelsens sukk:

– Ingen ga folk her det de virkelig trenger, nemlig kontanter, men de ga dem det de ikke trenger, for eksempel kokekar, sukker en europeisk bistandsarbeider innenfor FN-systemet.

– Det er så mange kokekar nå i denne byen at du kan bygge hus med dem. Og det ble pumpet inn så mye gratis utenlandsk overskuddsmat at lokale matprodusenter ble ruinert – hvilken familie går på det lokale markedet for å handle når de

kan hente gratis mat fire-fem steder?

Goma er i dag en by i nesten spøkelsesaktig forfall, med hustak og bilvrak stikkende opp av lavaen. Arbeidsløsheten i byen er anslått til mellom 70 og 90 prosent, og flokker av unge menn driver eller henger rundt. I regnvær stiger svoveldamp fortsatt opp fra de dypere lag av lavaen, de som ennå er varme.

Barnesoldater. På en skole i byen sitter fire gutter og forteller historiene som aldri lar seg kontrollere; historiene om hvordan soldater og milits kom inn i landsbyene deres, tok dem med seg og tvang dem til å bære, eller til å drepe. Skolen er bygget for 300 elever, nå huser den 1500 – mange av dem demobiliserte barnesoldater. For om historiene ikke lar seg kontrollere, er det ingen tvil om uttrykket i øynene, om klangen i stemmen når de forteller om krigsmarerittene sine, og om lengselen etter foreldrene. Kongo antas å ha 10.000 barnesoldater.

På en skole spiller elevene fotball i pausen, med andre elever som tilskuere tett rundt banen; et glimt av overskudd, et streif av liv. Skolen drives av den norske hjelpeorganisasjonen Flyktningerådet, som bygger klasserom i området.

– Beskjedent i et land på størrelse med hele Vest-Europa, men viktig likevel, sier Tormod Ravneberg, stedlig representant for Flyktningerådet.

– Kongos historie er så blodig at resignasjonen ligger farlig nær. Derfor er det så viktig å oppnå noe, både å gi konkret hjelp og samtidig sende et signal til andre om at det nytter.

Gunnar Kopperud og Rune Eraker (fotograf) er frilansjournalister med Afrika som spesialfelt. De besøkte DR Kongo i vår.

”

Det er så mange kokekar nå i denne byen at du kan bygge hus med dem – og så mye gratis mat at lokale matprodusenter er ruinert.

FN-ansatt i Goma.

bakgård

Lossing av mat i en flyktningeleir utenfor Goma.

FOTO: RUNE ERAKER

Kongo-avtale uten et ord om bandittveldet

Joseph Kabilas hardt pressede kongolesiske regime har ut august på seg til å lokalisere, avvæpne og utlevere anslagsvis 15.000 rwandiske hutu-milits som har søkt tilflukt i landet.

To uker etter det starter tilbaketrekningen av de rwandiske okkupasjonsstyrkene. Dette er hovedpunktene i avtalen som de to landene undertegnet i sommer, en avtale som er møtt med vantro, fordi den virker urealistisk og unnlater å si noe om krigens etter hvert viktigste motiv – organisert plyndring.

Hovedmotiv: Plyndring. Kongo er et av verdens fem fattigste land i levestandard – og samtidig et av verdens ti rikeste land på naturressurser. Det forklarer det meste av krigen. FN og den britiske hjelpeorganisasjonen Oxfam har det siste året i tre grundige rapporter dokumentert at hovedmotivet for den ødeleggende krigen i landet nå er plyndring av landets naturressurser, ikke sikkerhetsinteresser. Krigen skal på under fire år ha tatt livet av 2,5 millioner men-

Krigen har tatt livet av 2,5 millioner mennesker og drevet 2 millioner på flukt.

nesker og drevet to millioner på flukt.

I rapportene heter det at landene som okkuperer Kongo fortsatt oppgir sikkerhetsinteresser som grunn. Både FN og Oxfam påpeker at landene slår seg selv på munnen med den geografiske utplasseringen av styrkene – de konsentreres mer og mer i områder med rike ressursforekomster.

Rwandas styrker har satsset på Kivu- og Maniema-områdene, som er rike på koltan, gull, tropisk tømmer og diamanter. Inntil nylig var det også rike forekomster av koltan, et grunnstoff som brukes i produksjonen av databrikker, men det er noe uklart hvor store mengder som fortsatt er tilbake av dette stoffet. Zimbabwes styrker er konsentrert i Kasai- og Katanga-områdene, som er rike på kobber, diamanter, kobolt, tømmer og gull.

Størst handel, flest soldater. Siden

Kongo er så rikt på naturressurser, er det ikke til å unngå at en framrykkende hær også okkuperer områder med forekomster av mineraler og tømmer. Men samtidig påpeker rapportene at ikke alle områder i landet er like rike på naturressurser, og at handelen med de okkuperte områdene har steget drastisk siden krigen startet. Handelen er dessuten størst der det er flest soldater.

Oxfam beskriver virksomheten som «umoralisk, ulovlig plyndring» i sin rapport, og slår fast at den fører til lidelse for millioner av kongolesiske sivile – utvinningen har praktisk talt ingen positive ringvirkninger for lokalbefolkningen. Helt siden kong Leopolds tid har kongolesere måttet finne seg i å se at inntektene av naturressursene deres går til andre, som regel utlendinger, heter det i rapporten. Ikke noe av fortjenesten på mineralene og tømmeret finner veien tilbake som investeringer i lokalsamfunnene de kommer fra.

– Etterlyser reaksjon fra UD

Fungerende generalsekretær i Flyktningerådet Benedicte Giæver etterlyser en reaksjon fra Utenriksdepartementet på afrikanske nabolands plyndring av Kongo.

– Rwanda har vært vurdert som samarbeidsland for norsk bistand, og Uganda mottar betydelig norsk bistand. Begge disse landene okkuperer store deler av Kongo, men vi hører ikke noe fra UD. Vi etterlyser et sterkere engasjement fra norske myndigheter, sier hun.

I en kommentar til avtalen som i sommer ble undertegnet mellom Rwanda og Kongo, etterlyser hun dessuten et initiativ som kan bidra til at det norske forsvar sender freds-soldater til området.

– FNs observatørstyrke på 3.500 soldater i Kongo må økes, og den må få utvidet mandat, ikke bare til å beskytte sine egne. Det finnes bare ett håp for kongoleserne, og det er at de får ro, slik at de slipper å støtte opprørsgruppene som terroriserer dem, slipper å måtte gå til gruvene for å

Benedicte Giæver, fungerende generalsekretær i Flyktningerådet.

arbeide for plyndrerne.

– Er det grunn til å tro at Norge vil bidra med soldater til en FN-styrke i Kongo? FNs generalsekretær Kofi Annan har fortalt at han i 1994 kontaktet ett hundre land med forespørsel om en FN-styrke som kunne stanse nedslaktingen i Rwanda, og alle sa nei?

– Nettopp der ligger problemet. Er det slik at det norske forsvar synes det tar seg flott ut å sende soldater til Kosovo, der en FN-styrke på titusener av soldater ble mobilisert uten tilsynelatende problemer, mens en FN-styrke i Kongo er uinteressant? spør Giæver.

– Flyktningerådet er inne med nødhjelp i de okkuperte områdene. Hvor mye må dere tie for å få bli, for ikke å bli kastet ut av myndighetene?

– Kongo er et vanskelig sted å arbeide – vi jobber under okkuperanter som vi ikke godkjenner, vi godkjenner bare styret i hovedstaden Kinshasa. Men samtidig må vi ha et samarbeid med okkuperantene og deres stråmenn; det er viktig både at vi får

gitt hjelp og samtidig er der og ser hva som skjer.

– Er nødhjelpen i Kongo krigsforlengende?

– Nei, det er mye fornuftig nødhjelp som blir gitt i Kongo. I denne krigen fungerer ikke nødhjelp som en pute for myndighetene, slik at de

KONGO/ZAÏRE I ÅRSTALL

■ **1960:** Kongo blir uavhengig etter voldsomme opptøyer.

■ **1965:** Joseph Mobutu tar makten ved et statskupp. Med amerikansk og noe europeisk støtte og plyndrer han landet i 30 år – blant annet fordi USA ser ham som en viktig buffer mot et marxistisk Angola.

■ **1996-97:** Tutsi-opprørere og hovedsaklig rwandiske styrker okkuperer store deler av det østlige Kongo (da Zaire) mens Mobutu er i utlandet for å få legebehandling. Opprørerne og de rwandiske styrkene inntar senere hovedstaden. Opprørslederen Laurent Kabila utnevner seg selv til president. Landet får navnet Den demokratiske republikken Kongo.

■ **1998:** Kabila trosser sine rwandiske oppdragsgivere, som nå sender sine styrker mot ham, denne gangen med en ny gruppe kongolesiske opprørsoldater foran seg og med støtte fra ugandiske styrker. Styrker fra Zimbabwe, Namibia og Angola kommer Kabila til unnsetning, og frontene låser seg.

■ **1999:** Opprørsstyrkene i Øst-Kongo splittes, Rwanda og Uganda velger hver sin side, rwandiske og ugandiske soldater angriper hverandre. Noen måneder senere undertegner de seks afrikanske landene i krigen og de to største opprørsbevegelsene en fredsavtale i Lusaka, Zambia. De første meldingene om brudd på våpenhvilen kommer kort tid etter.

■ **2000:** Såkalte etniske kamper – trolig mellom rene plyndringsbander – bryter ut i Øst-Kongo, som nå styres av de to opprørsbevegelsene RCD og MLC, med sterk støtte fra Rwanda og Uganda. FNs sikkerhetsråd vedtar å sende en styrke på 5.500 soldater for å overvåke våpenhvilen.

■ **2001:** Laurent Kabila blir myrdet og etterfølges av sin sønn Joseph Kabila.

■ **2002:** Kongo og Rwanda undertegner en avtale om rwandisk tilbaketrekning mot kongolesisk avvæpning av tidligere rwandisk hutu-milits som hevdes å operere inn i Rwanda fra Kongo. Avtalen framstilles som en fredsavtale.

UD avventer rapporter

• **LIV RØHNEBÆK BJERGENE** Pressetalsmann i Utenriksdepartementet, Karsten Klepsvik, forteller at Norge vil avvente rapporter fra FN og Uganda før de ser på eventuelle reaksjoner.

– I 2000 etablerte FN et ekspertpanel for å undersøke saken. 31. oktober utgår dette mandatet. Da vil panelet presentere sin endelige rapport. Samtidig har Uganda opprettet en egen kommisjon for å verifisere anklagene om utnyttelse. Her er mandatet forlenget til 15. novem-

ber, forteller Klepsvik. Klepsvik sier at Norge har uttrykt bekymring overfor Uganda om utbytting av naturressursene. – FNs ekspertpanel tror imidlertid ikke at den ugandiske regjeringen er direkte involvert i denne utbyttingen. Men dette er en meget komplisert sak med mange aktører både internt og i nabolandene. Saken viser også hvor viktig det er å få på plass statlige institusjoner i Kongo. Norge arbeider aktivt med dette i FNs Sikkerhetsråd, sier Klepsvik.

Sri Lankas lange vei mot fred

Myndigheter og tigre smyer seg langsomt mot forhandlingsbordet

Etter seks måneders våpenhvile venter Sri Lankas befolkning spent på fredsforhandlingene mellom landets regjering og den tamilske opprørsbevegelsen LTTE.

SRI LANKA

• I SRI LANKA:
TORGEIR NORLING

- Hvordan kan partene gå tilbake til krig, når de vet hvor mye bedre vi har det nå, sier Nadarajah mens han studerer det fredelige gatelivet.

En gruppe barn leker stille for seg selv i en av de ødelagte bygningene, noen sykklister passerer i rolig tempo, en gammel Austin putrer forbi.

Vi befinner oss i Jaffna. Byen på nordspissen av Sri Lanka, som de fleste forbinder med isolasjon, flyktninger, krig og elendighet, men som i dag nesten fremstår som det fredeligste stedet i verden.

Til tross for ødeleggelsene har byen bevart sin gamle sjarm. Syklene, alle veteranbilene og de britiske kolonibygningene gir Jaffna en unik atmosfære. Man får en følelse av å ha reist 50 år tilbake i tid.

Nektet å reise. Nadarajah er i femtiårene, og tilhører mindretallet som nektet å reise da resten av befolkningen la på flukt fra krigens herjinger. Han viser frem et ti centimeter langt arr under skjorta, prisen han måtte betale for staheten. Han snakker om frykt, om undertrykkelse og grusomheter.

- Men nå er alt i orden, forsikrer han, og forteller om hvordan han kan gå trygt i gatene selv etter mørkets frembrudd. Og om hvordan han slipper å bli trakassert ved hvert bidige militære kontrollpunkt.

- Endelig er det fred, sier han, men får samtidig et skeptisk drag over ansiktet, som om han ikke helt stoler på sine egne ord.

Skepsis og forventninger. Det har gått et halvt år siden Sri Lankas myndigheter og den tamilske opprørsbevegelsen Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) med norsk hjelp ble enige om en gjensidig våpenhvile og påfølgende fredsforhandlinger i Thailand. Siden har et enormt håp preget landets befolkning, et håp om at det endelig kan være mulig å finne en løsning på den blodige krigen som har herjet landet i snart 20 år.

Selv om våpenhvilen, med noen alvorlige unntak, respekteres av partene, har selve fredsforhandlingene latt vente på seg. Først var forhandlingene fastsatt til mai, deretter ble de utsatt til juni og juli, mens det i dag ikke foreligger noe klart tidspunkt for når de vil begynne. For mange har de gjentatte utsettelsene ført til at frykten for å bli rammet av krigshandlingene, er erstattet av en ny frykt: At marerittet vender tilbake og at forsøket på å skape en endelig løsning på konflikten nok en gang vil mislykkes.

«Grundighet viktigst». Professor G.L. Peiris, minister for industriutvikling og grunnlovsforhold i Sri Lankas regjering, avviser at utsettelsene representerer et stort problem.

- Selvfølgelig ønsker vi å starte samtalen så snart som mulig, men datoen er ikke det viktigste. Konflikten har pågått i mange år, så en kan

Endelig ser det ut til at barn på Jaffna og i andre deler av Sri Lanka kan ha håp om en framtid uten krig og terror. Men fredstoget skynder seg langsomt og skal innom mange stasjoner før det når sin endestasjon.

ALLE FOTO: TORGEIR NORLING

P. Balakrishnan tar fortsatt ikke sjansen på å bygge opp igjen huset sitt.

ikke forvente en umiddelbar løsning. Det er langt viktigere å gjøre ting grundig, og ikke kaste seg inn i forhandlinger uten tilstrekkelige forberedelser, sier han.

Ministeren, som er tungt involvert i fredsprosessen, hevder at grunnlaget for samtalen allerede er lagt, og at det bare er spørsmål om tid før forhandlingene begynner.

- Vi har all grunn til å tro at samtalen vil begynne innen rimelig tid, sier han.

Ikke alle er overbevist. En barne-skolelærer vi møter i utkanten av Jaffna by forteller at han begynner å miste troen på prosessen.

- Hvis ikke partene snarest møtes ved forhandlingsbordet er jeg redd det går galt igjen, sier han og legger til:

- ...og da er jeg redd for at det kommer til å bli helt forferdelig.

Enorme ødeleggelse. Forferdelig er også et betegnende ord på omgivelsene rundt «dødsveien» A9 som strekker seg fra Jaffna, gjennom de LTTE-kontrollerte områdene i Vanni, til det sørlige Sri Lanka. Flere tusen soldater er drept i kampene om den strategisk viktige gjennomfartsveien. Allerede i utkanten av Jaffna by begynner de massive ødeleg-

gelsene og de neste 14 milene er det knapt en eneste bygning å se som ikke er fullstendig ødelagt. Overalt står det varselskilt som advarer mot hundretusener av landminer som i er lagt ut av begge parter.

- Vi aksepterer at det er ødeleggelse og vi beklager de store tapene på begge sider, men dette kunne vært unngått om Sri Lankas tidligere makthavere hadde den samme visdommen som dagens regjering, og bestemt seg for gjøre slutt på fiendtlighetene, sier SP Tamilselvan, LTTEs politiske leder.

Vi møter geriljalederen ved LTTEs politiske hovedkvarter i den utbombede byen Kilinochchi, noen få mil sør for Jaffna. Herifra administrerer tamiltigrene, med unntak av Jaffna, hele Sri Lankas nordlige del, samt større og mindre lommer i de østlige provinsene.

I praksis fungerer territoriet under LTTEs kontroll nærmest som en egen stat, en sønderbombet militærstat om man tar styresettet og de sosiale forholdene i betraktning.

Fryktet styrke. LTTE ble dannet i Jaffna av radikal middelklasseungdom på begynnelsen av 1970-tallet. Under den britiske kolonitiden var tamilene i Jaffna en privilegert gruppe, men de ble gradvis margi-

nalisert både økonomisk og politisk etter landets uavhengighet. Ifølge de militante ungdommene var fredelige, demokratiske metoder og midler ikke lenger tilstrekkelig for å demme opp for diskrimineringen fra den singalesiske majoriteten.

I dag har LTTE vokst til å bli en av verdens mest effektive og fryktede geriljabevegelser, med både en slagkraftig hær og marine. Bevegelsens soldater kjennetegnes av jernhard disiplin og total hengivenhet til saken og bevegelsens øverste leder Velupillai Prabhakaran. Rusmidler og sigaretter er strengt forbudt i rekene. Rundt halsen bærer soldater en blåsyreampull, med stående ordre om å ta sitt eget liv, om de skulle falle i fiendens hender.

”

Du kan ikke forvente at alle er enige, men det synes stadig mer klart at gruppene som er mot fredsprosessen ikke tilhører hovedstrømmen i befolkningen.

G.L. Peiris, minister i Sri Lankas regjering.

Fred med verdighet. - Det vi faktisk prøver å gjøre, er å gjenvinne vår frihet og våre tapte verdier. Vi forsøker å møte behovene til en befolkning som har vært utsatt for undertrykkelse og gjentatte overgrep. Det vi ønsker er en fred hvor vårt folk kan leve med verdighet og ære. Når den er på plass, vil vi selvfølgelig rekke en vennskapelig hånd ut til alle, og oppføre oss som siviliserte mennesker i andre deler av verden, sier Tamilselvan.

Verken LTTE eller Sri Lankas væpnede styrker er kjent for å gå lett fram, og den store vekten på militære strategier og virkemidler i konflikten har ført til enorme lidelser for sivilbefolkningen. For LTTEs del har utstrakt bruk av selvmordssoldater, politiske likvideringer og bombeaksjoner gitt bevegelsen et noe frynsete rykte.

- Vi vil ikke si at vi er fullstendig skyldfrie. I en krigssituasjon er det ganske naturlig at enkelte hendelser skjer utilsiktet. Noen ganger blir sivile fanget i en militær strategi. Slike ting skjer. Vi er lei for det, men på den samme tid var hendelsene nødvendigjort av de desperate forholdene som har rådet, sier tigerlederen.

Stor støtte i befolkningen. At fredsprosessen har kommet så langt som den har gjort er på mange måter en prestasjon i seg selv. Enkelte observatører hevder at partene nærmest var tvunget til å ta en pause i krigen. For regjeringens del på grunn av en bunnskrapt statskasse. For LTTEs del på grunn av den internasjonale opinionen mot terror etter 11 september.

Samtidig virker begge sider genuint innstilt på ihvertfall å snakke om en fredelig løsning. LTTE har indikert at de er villige til å gå vekk fra det tidligere kravet om full separasjon fra Sri Lanka, mens Sri Lankas statsminister Ranil Wickremesinghe argumenterer med at konflikten bare kan løses gjennom direkte forhandlinger med LTTE.

Den sterke opinionen for fred i befolkningen har også gjort sitt for å stilne kritiske røster til fredsprosessen. Mens det ytterliggående marxistiske og nasjonalistiske partiet JVP, sammen med enkelte elementer fra den forrige regjeringskoalisjonen PA, fortsatt ved enkelte anledninger viser sin motstand, synes futten å ha gått helt ut av det budd-

histiske presteskapet, som tidligere markerte seg både fargerikt og sterkt mot Norges engasjement i fredsprosessen.

Begrenset støtte. Minister G.L. Peiris virker ikke veldig bekymret for hva opposisjonen kan finne på for å forstyrre prosessen.

– Du kan ikke forvente at alle er enige, men det synes stadig mer klart at gruppene som er mot fredsprosessen ikke tilhører hovedstrømmen i befolkningen. Og det av en god grunn: Befolkningen er lut lei hele krigen, sier han

Begge sider får heller ikke fullrost Norge nok for sin innsats som tilrettelegger i konflikten.

– Det elementet gir oss selvtillit. Derfor behersker vi oss til det ytterste, fordi vi tror den norske meglingen vil føre til en løsning på konflikten. Den norske tilstedeværelsen gir oss definitivt styrken til å opprettholde våpenhvilens integritet, i motsetning til andre tider, sier LTTEs Tamilselvan.

Forhandlinger. Når partene før eller senere møtes ved forhandlingsbor-

”
Når freden er på plass, vil vi rekke ut en vennskapelig hånd til alle, og oppføre oss som siviliserte mennesker.

S.P. Tamilselvan, politisk leder i LTTE (tamiltigrene).

det, er det ventet at samtalerne i begynnelsen vil dreie seg om forhold som angår gjenoppbygging av de tamilske områdene, og dannelsen av en LTTE-dominert interimadministrasjon i de nordlige og østlige provinsene av Sri Lanka. Mer følsomme spørsmål, om krigens opprinnelse og om mulige styringsmodeller, vil sannsynligvis behandles senere.

– Vi har et åpent sinn. Vi tror på en utstrakt styrking av minoritetene. Vi må gi dem lov til å fatte beslutninger uten at de blir diktert alt fra Colombo. Selvfølgelig blir det ikke snakk om separasjon fra Sri Lanka, men bortsett fra det, er vi helt åpne for deres forslag, sier minister G.L. Peiris.

Heller ikke Tamilselvan ønsker å avsløre mye før forhandlingene starter.

– Vi skal snakke med menneskene, forhandle og komme til en konklusjon som vil bli den endelige politiske løsningen på konflikten. Derfor er det ikke passende på dette tidspunktet å fortelle akkurat hva en løsning vil innebære. Det er først når myndighetene kommer ut med sine løsningsutkast, at vi kan gi ut-

rykk for hva vi ser i deres forslag, sier han.

Fortsatt skjør prosess. At Sri Lanka må gå en lang og kronglete vei før en endelig fredsløsning er i sikte, er det ingen tvil om. Jon Westborg, Norges ambassadør på Sri Lanka, bekrefter at fredsprosessen fremdeles er svært sårbar.

– Jeg tror det er riktig å peke på at enhver slik prosess vil være skjør. Det er store styrker på begge sider, det er våpen på begge sider. Man har startet med en stor grad av mistillit og frykt på begge sider overfor hverandre. Men samtidig så ser man igjennom de siste seks månedene hvorledes partene gradvis har kommet til en tilnærming til hverandre, sier han og legger til.

– Dette er en prosess som vil ta tid, og bevege seg mellom høydepunkter og lavpunkter. Men vi opplever fra norsk side at partene beveger seg i riktig retning.

SISTE NYTT!

Det er nå fastsatt at samtalerne vil begynne mellom 12 og 17 september.

Nordiske observatører i hardt vær

– Dette er alvor! Forstår du det? roper den ellers svært så medgjørilige finske våpenhvileobservatøren Perti Hartikainen. På papiret skal det nordiske observatørkorpsset Sri Lanka Monitoring Mission overvåke våpenhvilen. I praksis er det ikke alltid like greit.

• I KILINOCCHI, SRI LANKA: TORGEIR NORLING

Det har vært en stille og rolig lørdagskveld ved Sri Lanka Monitoring Missions (SLMM) kontor i Kilinochchi. Men så går alarmen. Satellittelefonen som forbinder kontoret med omverdenen ringer, ustoppelig. Flere av opprørsbevegelsen LTTEs (tamiltigrenes) politiske medarbeidere strømmer til.

– Det er alvorlig, noe er i ferd med å utvikle seg på sjøen, sier Maran, en av LTTE-medarbeiderne, før en melding formidles via geriljaens radiosamband. Maran får et bekymret uttrykk i ansiktet.

– Paul Erik er midt opp idet hele, sukker han og rister på hodet.

– Dette kommer han aldri til å glemme.

Drama til havs. Bakgrunnen for situasjonen er at Sri Lankas marine har oppdaget to fisketrålere på vei fra India mot det LTTE-kontrollerte Vanni-området.

Som enhver militær bevegelse er LTTE avhengig av regelmessige forsyninger av våpen og ammunisjon for å opprettholde sin militære slagkraft, og den korte avstanden har gjort sjøveien fra den indiske staten Tamil Nadu til en av hovedrutene for disse forsyningene. Dette er Sri Lankas marine smertelig klar over, og patruljerer farvannet regelmessig for å stanse transportene.

Mens den ene tråleren klarer å stikke seg unna, stanser et marinefartøy den andre ved å skyte med

skarpt over baugen og ramme den i siden.

I samråd med partene blir de to SLMM-observatørene Paul Erik Bjerke fra Norge og danske Maiken Heilmann, fraktet ut for å inspisere tråleren og finne en løsning på det hele. Ingen våpen blir funnet, men på grunn av mørket og høy sjø er ikke marinen fornøyd. De tror båten er utstyrt med falsk bunn, og vil ta båten i arrest for å foreta en grundigere inspeksjon.

Full fart mot land. LTTE-mannskapet har ordre om å verken overgi båten eller seg selv, og truer med å ta sitt eget liv om de ikke får fri ferdsel videre. I neste øyeblikk setter kapteinen på tråleren full fart mot land. Tre singalesiske marineoffiser som deltok under inspeksjonen av fartøyet, kaster seg tilbake i marineskipet. De nordiske observatørene holdes imidlertid, til tross for sterke protester, fysisk tilbake, og tas som gisler av LTTE-mannskapet. Marinefartøylene gjør sitt beste for å stanse tråleren, men trekker seg tilbake etter å ha rammet tråleren hardt i siden flere ganger.

Søkk våte ankommer de to observatørene Kilinochchi tidlig neste morgen. Heilmann klager over smerter i ryggen, mens Bjerke, om noe sliten, ser ut til å være i fin form.

– Det utviklet seg i helt gal retning, sier han før han går for å avlegge rapport til hovedkontoret.

Ikke imponert. Trond Furuho, øverste leder for observatørkorpsset er ikke imponert. Neste dag tikker en pressemelding ut fra hovedkontoret med en ordlyd så sterk at den i sin helhet blir trykket på første side av den nasjonalistiske og prosingalesiske avisa, The Island.

«Dette er et alvorlig brudd på våpenhvilen og et stort slag mot SLMMs tillit til LTTE.» heter det blant annet i den krasse pressemeldingen.

Stemningen er derfor unektelig noe trykket i tamiltigrenes politiske

Trond Furuho (nr. 2 fra høyre) leder for SLMM, ankommer Kilinochchi for et oppvaskmøte med LTTE-ledelsen.

Observatørkorpsset SLMM møter LTTE-ledelsen til oppvaskmøte.

hovedkvarter. Bevegelsens politiske leder Tamilselvan sier til Bistandsaktuelt at de egentlig prøvde å beskytte observatørene.

– Selv om de nok ikke følte det på den måten, var vår eneste hensikt å beskytte dem. Hadde observatørene hoppet i havet, kunne det fort oppstått en farlig situasjon. Selv om det skadet dem litt, var hensikten å se til at de var i sikkerhet, sier han.

Skylden legger han helt og fullt på Sri Lankas marine.

– Marinen oppførte seg ytterst provoserende, åpnet ild og påførte båten skader. På grunn av sikkerheten til observatørene, behersket vårt mannskap seg til det ytterste. Obser-

vatørenes tilstedeværelse forhindret et slag og tap av liv, sier han.

Parfymerte beklagelser. To dager senere sprutes parfyme av typen «Titanic ladylove» i store mengder over både gardiner og møbler i tamiltigrenes gjestehus. Snart lander et helikopter, og det er klart for oppvaskmøte mellom Trond Furuho og Tamilselvan. Etter møtet er stemningen langt bedre.

– Vi vet jo at slike ting kan skje, men vi kan ikke bare si: det var jo litt synd det da. Det må markeres. Og hvis ikke det markeres klart nok, risikerer vi at det utøvende leddet vil tro at det er et visst slingringsmonn likevel, sier Trond Furuho, øverste leder for SLMM.

Den tidligere generalmajoren i det norske forsvaret gir uttrykk for at det er greit å forholde seg til begge partene, selv om de representerer to vidt forskjellige ideologier. Klar og tydelig kommunikasjon i alle retninger og god personlig kontakt med partene er en forutsetning for å lykkes.

– LTTE skjønte det veldig godt, det er det ingen tvil om. De beklager det som skjedde, sier Furuho.

De velutdannede vender hjem til Af

Hjelpeprogram skal lokke intelligensiaen til jobber i den nye administrasjonen

KABUL (b-a): 23 års krig har spredt Afghanistans velutdannede innbyggere til alle deler av verden. Deres hjemkomst er et viktig ledd i utviklingen av landet.

Den 45-årige legen Soraya Sobhrang har vendt hjem og er utnevnt til viseminister i Afghanistans nye kvinne departement.

AFGHANISTAN

I AFGHANISTAN: BERIT MÜHLHAUSEN
Så snart Soraya Sobhrang slipper grepet i flytrappens gelender, bryter hun sammen. I flere minutter sitter hun som en sammenkrøpet bylt på bakken. Når hun langsomt reiser seg, går hun som i transe mot den ventende flybussen uten å ense de andre menneskene rundt henne.

Det er 20 år siden Soraya Sobhrang sist satte sine ben på afghansk jord. Den gang var hun en ung nyutdannet lege med spesialitet innen gynekologi. Nå er hun 45 år og har to nesten voksne sønner, som begge bor i Iran, samt en leilighet i Tyskland, hvor hennes mann fortsatt oppholder seg.

– Det er som en helt annen by, jeg kan slett ikke kjenne meg igjen, sier Soraya sjokkert, når bilen som hentet henne på flyplassen kjører gjennom Kabul. Utenfor bilvinduene skifter gatebildet mellom utbombede bygninger, nyplantede trær og burkakledde tiggere. Først da bilen parkerer foran en nyrestaurert bygning i sentrum av byen, lyser hun opp.

– Her arbeidet jeg som lege på slutten av 70-tallet, da det var kvinnesykehus, sier hun glad.

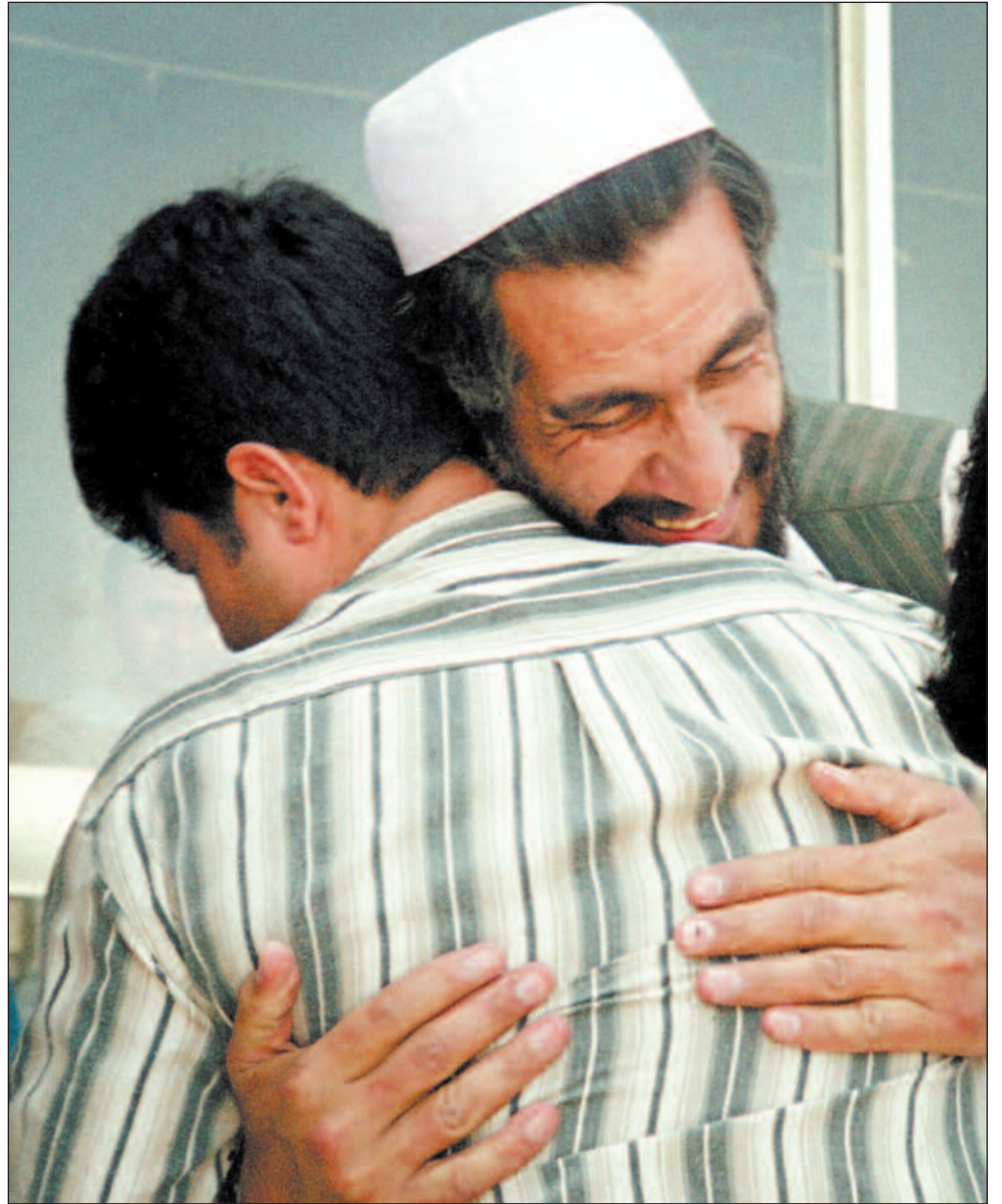
I dag fremstår bygningen langt i fra som et sykehus. De lange lysgule gangene med nyetablerte kontorer, som alle lukter nymalt, fungerer nå som Departement for Kvinnesaker. Det er dette departementet Soraya har kommet for å hjelpe til med å bygge opp.

Rask utvikling. Lenge før Soraya Sobhrang i 1994 fikk muligheten til å reise til Tyskland, hadde hun flyktet til Pakistan. Her arbeidet hun på et sykehus i grensebyen Quetta. Et-

ter talibans fall sist vinter ble hennes afghanske kollega på sykehuset, Sima Samar, utnevnt til kvinneminister under den FN-støttede overgangsregjeringen. Etter å ha savnet henne i flere måneder, oppfordret ministeren Soraya til å komme tilbake for å bli hennes rådgiver i arbeidet med å bygge opp departementet.

Tross en fin bolig i utkanten av Hamburg og fast jobb på et pleiehjem var ikke Soraya i tvil. Siden hun for 20 år siden – skjult av en burka – flyktet over fjellene til fots, har hun drømt om å vende tilbake. Med hjelp fra Den internasjonale organisasjonen for migrasjon (IOM) valgte hun derfor å bli ansatt i departementet i seks måneder, med mulighet for forlengelse.

Men alt dette skjedde i mai måned. Etter den landsdekkende Loya Jirga i juni måned, er Soraya Sobhrang blitt utnevnt til viseminister i Kvinne departementet. Det er derfor hennes oppgave å medvirke og koor-

En akademiker vender hjem – fra sitt eksil i Indonesia. Foreløpig har 242 velutdannede afghanere fra 14 forskjellige land vendt tilbake via RQA, mens ytterligere 5.881 står på venteliste.

ALLE FOTO: BERIT MÜHLHAUSEN

dinere de mange initiativene som skal sikre kvinnene en plass i fremtidens Afghanistan.

Behov for intellektuelle. Akkurat som Soraya Sobhrang har afghanere fra hele verden returnert til sitt hjemland de siste månedene. Mer enn 1,4 millioner flykninger har siden 1. mars kommet tilbake fra nabolandene Pakistan og Iran. I tillegg kommer alle dem som enten har fått, eller kan forvente å få, avslag på asyl fra et vestlig land. For de fleste handler det om å vende tilbake for å bosette seg i hjemlandet. Men for Soraya Sobhrang, og en rekke andre velutdannede som har etablert seg i utlandet, er motivasjonen først og fremst å bidra til å gjenoppbygge landet.

– En av grunnene til at problemene i Afghanistan ikke kan bli løst fort, er at folk ikke er politisk bevisst, sier Samay Hamed.

Etter å ha bodd tre år i Danmark, kom han akkurat som Soraya Sobhrang tilbake til Afghanistan i fjor. Via IOMs Return of Qualified Afghans-program er han ansatt i den lokale menneskerettighetsorganisasjonen CCA. Selv om menneskerettigheter er ett av de emner som opptrådte mest, er det ikke hans primære motivasjon for å vende tilbake. Som Soraya Sobhrang, er han utdannet lege, men i praksis er han først og fremst dikter og forfatter – noe som også var årsaken til at han i august 1998 måtte flykte fra sin hjemby Mazar-i-Sharif i det nordlige Afghanistan.

”

De afghanerne som oppholder seg i utlandet, er landets hjertene. De er den egentlige veien til utvikling. Det er ingen ting vi heller vil, enn å be dem komme tilbake.

Rasoul Amin, undervisningsminister i overgangsregjeringen.

Raserte bygninger vil ennå i flere år prege bybildet i Kabul.

Under oppholdet sitt i Danmark har Samay Hamed etablert et stort nettverk av afghanske intellektuelle via internett. Nettverket har han brukt til å etablere en forening, som har som formål å beskytte rettighetene for afghanske forfattere og diktere. Som nyvalgt formann for foreningen er hans viktigste oppgave å sikre at de intellektuelle igjen har en plass i det afghanske samfunn.

– En lege kan behandle en såret i krig, men hvis en forfatter skriver noe som kan avverge oppskyting av en rakett, kan det kanskje medvirke til at ti mennesker ikke blir drept, sier han.

Lærerstab halvert. Ett av de store problemene med gjenoppbyggingen av Afghanistan er at en stor del av de velutdannede afghanerne har flyktet til utlandet. Overalt hvor man kommer er det mangel på kvalifisert arbeidskraft. Nettopp derfor er det viktig at de velutdannede vender tilbake. Ifølge Rasoul Amin, undervisningsminister i overgangsregjeringen, er antall lærere etter 23 år med krig mer enn halvert.

– Vi er i en nødsituasjon, og det betyr at vi må rekruttere lærere blant dem som kun har 12 års grunnskole, sier han.

Et av stedene som merker problemet med de alt for få lærerkrefte, er Universitetets farmasøytiske fakultet. Det er det eneste i landet, og her besto lærerstabene i 1992, da universitetet ble delvis ødelagt, av 35 forelesere. I dag er det 14 tilbake. Blant disse har flere avsluttet ut-

ghanistan

dannelsen sin under talibanstyret, der mer enn halvparten av den daglige undervisningen besto av religiøse leksjoner.

Som på resten av universitetet er det verken adgang til elektrisitet eller vann. Fakultetets tidligere åtte laboratorier er for lengst en saga blott, og de mer enn 300 studentene må dele på et langt mindre antall falleferdige stoler som utgjør fakultetets samlede inventar.

Alt dette er bare småting, mener fakultetets rektor, M.O. Babury.

– Det helt grunnleggende problemet er mangelen på lærere, sier han.

Hans største drøm er at noen av fakultetets tidligere lærere, eller noen av dem som har fått en utdanning i Vesten, vil vende tilbake.

Landets hjerne. Selv om et stort antall velutdannede afghanere velger å vende tilbake, er det likevel langt fra problemfritt. Tilstedeværelsen av de mange internasjonale hjelpeorganisasjonene og øvrige internasjonale medarbeidere, har fått husleienivået til å skyte i været. Professor Babury og den tidligere under-

visningsminister Rasoul Amin, tror derfor ikke på at behovet alene kan løses ved at utdannede afghanere vender tilbake. I hvert fall ikke på kort sikt.

– De afghanerne som oppholder seg i utlandet, er landets hjerne. De er den egentlige veien til utvikling, og det er ingen ting vi heller vil enn å be dem komme tilbake. Men vi har ikke noe å tilby dem. Slik situasjo-

For første gang på mange år er det igjen kvinnelige studenter på farmasistudiet i Kabul.

nen er nå, kan vi ikke engang gi dem et sted å bo.

– Men vær ikke i tvil – hvis vi hadde hatt boliger og ordentlige fasiliteter, ville vi ikke behøve kampanjeslagord som «Moderlandet kaller dere hjem!», sier Rasoul Amin.

Berit Mühlhausen er dansk frilansjournalist og skriver blant annet for avisen Information.

Stort behov for velutdannede

I Afghanistan er velutdannede mangelvare. Et hjelpeprogram forsøker nå å fylle tomrommet med noen av de mange som har flyktet.

• **BERIT MÜHLHAUSEN**

Frem til 2004 vil 1500 velutdannede afghanere bli hjulpet til å vende hjem for å bidra til gjenoppbyggingen av landet. Det skjer gjennom programmet «Return of Qualified Afghans» som foreløpig har formidlet 242 stillinger til afghanske departementer og hjelpeorganisasjoner.

Programmet, som administreres av International Organisation for Migration (IOM), bidrar til å finne kvalifiserte arbeidstakere til en rekke av de jobbene som ikke umiddelbart kan besettes av afghanere som allerede oppholder seg i landet. Selv om forholdene i landet fortsatt er usikre, viser søknadsmengden til programmet at interessen for å vende hjem er stor. Mer enn 5.800 har så langt søkt om å komme i betraktning når IOM i samarbeid med afghanske arbeidsgivere velger de som skal ansettes. Og tallet er økende.

Overalt i Kabul høres utsagnet

«Vi starter under nullpunktet». I praksis betyr det at langt de fleste offentlige kontorer bygges opp nesten fra grunnen av. Samt at mange av de funksjoner som normalt skal til for å drive et land først skal defineres. Etter 23 år med krig ligger det afghanske utdanningssystemet i ruiner, velutdannede og intellektuelle afghanere har flyktet i store antall, og det skorter på kvalifiserte medarbeidere på nesten alle områder. På det organisatoriske nivået handler det om alt fra å gjenoppbygge et departement til å drive en bank. På det mer praktiske nivået handler det om å være en god lærer, barnelege eller kirurg.

Til tross for det store behovet for velutdannede har manglende finansiering og treghet i bevilgningssystemene likevel gjort at IOM i en periode har vært nødt til å vente med å sende flere avgårde. Fra november vil en EU-bevilgning sikre at ytterligere 250 afghanere fra EU-landene kan returnere. Men for de øvrige landene er bevilgningene brukt opp 1. januar. Norge har derfor blitt bedt om å bidra til, programmet. Foreløpig har bare en afghaner bosatt i Norge vendt tilbake via RQA, mens ytterligere syv står på søkerlisten.

Flere opplysninger om Return of Qualified Afghans finnes på www.iom-rqa.org/portal

FAKTA

■ «Return of Qualified Afghans» (RQA) er et program som formidler kontakt mellom utdannede afghanere i hele verden og afghanske myndigheter og hjelpeorganisasjoner som mangler kvalifiserte medarbeidere.

■ Den internasjonale Organisasjon for Migration som administrerer RQA betaler en returreise, samt den ansattes lønn i en periode på mellom tre måneder og et år. Lønnen er mellom 150 og 200 dollar i måneden. I tillegg mottar den enkelte et engangsbetøp til etablering.

■ Hvis de som ansettes via FRQ-programmet angrer seg underveis, har de mulighet til å vende tilbake til landet de oppholdt seg i. Så langt har ingen av de 242 ansatte benyttet seg av denne muligheten.

■ Foreløpig har 242 afghanere fra 14 forskjellige land vendt tilbake via RQA for bidra til gjenoppbyggingen av landet. De er nå ansatt i 15 forskjellige departementer og 31 ikke-statlige organisasjoner, hovedsakelig i Kabul. Ytterligere 5.881 står på IOMs liste over afghanere som ønsker å vende tilbake.

hvem? hvor?
hva i all verden?

1. Hvem er dette?
2. Hva heter den utenrikspolitiske talsmannen i FrP, som har uttalt seg positivt om blant annet gjeldslette og Attac?
3. Hvilket afrikansk land avholdt valg 14. mai i år, etter en ti år lang og særdeles blodig borgerkrig?
4. Hva er NEPAD?
5. Hvilket afrikansk land er det minste på jordas sørlige halvkule (i areal)?
6. Hvilket afrikansk land er det eneste som har klart å redusere vekstraten i antall HIV-smittede?
7. Hva var navnet på den afghanske nasjonale rådsforsamlingen, som ble avholdt 10. juni?
8. Hvilken organisasjon er blitt tildelt tv-aksjonen i 2003?
9. Hva heter myntenheten i Guatemala?
10. Hva er DAC?
11. Hva er PRSP?
12. Hvem er president i Verdensbanken?
13. Hvilket stort møte er det som avholdes i Johannesburg i disse dager?
14. Hva er det nye navnet på 3. verden-magasinet X?
15. Hvilken nasjon er verdens yngste?
16. Hvilken norsk forfatter har skrevet boka «Verdensbilder og selvbilder» – hvor blant annet norsk bistandspolitikk kritiseres?
17. Hvilket land har mottatt mest bistand fra Norge gjennom tidene?
18. Hvilket land representerer nå de baltiske og nordiske landene i IMF's styre?
19. Hvem er Jonathan Moyo?
20. Hvilken organisasjon har nylig vært ansvarlig for transporten av omlag 200 lastebiler fra Norge til Sør-Afrika?

Svarene finner du på side 23.

Norge bistår Nepal i å gjenoppbygge ødelagte vannkraftverk

KATHMANDU (b-a): Norge har sagt ja til å hjelpe Nepals regjering i å gjenoppbygge to vannkraftverk som ble ødelagt av landets maoist-gerilja for to måneder siden.

• **NAVIN SINGH KHADKA**

– Vi har sagt oss villig til å bidra til gjenreisningen av de ødelagte vannkraftverkene så lenge Nepals regjering også bidrar. Men vi må først få et overslag over tapene, sier ambas-

saderåd Åse Seim ved den norske ambassaden i Kathmandu.

Ifølge Nepals finansdepartement finnes det ennå ikke et slikt overslag.

– Alt vi har rukket å produsere er en liste over det ødelagte utstyret og tilhørende reservedeler, sier ekspedisjonssjef Balananda Poudel.

For lav forsikring. En gruppe med representanter fra Nepals regjering og det norske konsulentfirmaet NORPLAN undersøkte i forrige måned skadene på de ødelagte kraft-

verkene. Undersøkelsene avslørte samtidig at kraftverkene og inventaret var forsikret med for lave beløp.

Nepals regjering planlegger nå å be NORAD om pengene de mangler etter å ha mottatt forsikringsoppjøret.

– Vi vil be Norge om å bistå med differansen mellom det vi får fra forsikringselskapene og markedsværdien på kraftverkene ødelagte deler, fortsetter Poudel.

Retten før privatisering. Angrepet på de statseide kraftverkene kom rett

før de skulle privatiseres. Etter planen skulle 75 prosent av selskapets aksjer selges til konsernet Interkraft Nepal dagen etter ødeleggelsene. Interkraft Nepal er et selskap med norske eierinteresser. Men med ramponeringen har privatiseringsprosessen blitt satt kraftig tilbake. Det statlige selskapet som eide kraftverkene ble i 70-åra bygget opp av norske bistandsmidler.

Navin Singh Khadka er redaktør i avisen Space Time Today og stasjonert i Kathmandu.

Kultur som bremse for utvikling

AV KJELLAN SPINNANGR

AFRIKANSK KULTUR

Det synes tabubelagt å kritisere afrikanske kulturelle særtrekk, verdier og holdninger. De som har et forhold til kontinentet vil nødvendigvis assosieres med den ofte stigmatiserende nedvurdering visse politiske retninger tilkjenner; overfladiske vurderinger som var de innhentet fra ei skipsbru i Mombasa eller Luanda. Også europeerens skamfølelse over kolonitiden spiller en rolle, spesielt dens mest skremmende utslag; apartheidperioden i Sør-Afrika. Vi har motvillig og skyldbetyngt akseptert afrikanernes fokus på kolonitidens utplyndring og nykoloniserende handelsavtaler som årsaker til deres traumatiske situasjon.

I den lange post-koloniale perioden fra tidlig på 60-tallet har Europa og resten av den rike verden vært tilbakeholdende med kritiske analyser av afrikansk kultur og normer. Det har vært enklere å konsentrere seg om en kollektiv bistandsavlat. Vi har vekket tilbake for de vurderinger og konklusjoner mange bistandsarbeidere seg i mellom har gjort. Det har vært lettere å vedlikeholde en forvrengt, sirkulær og ørkesløs «bistandsdebatt» som ikke når inn til kjernen. Lenge har det eksistert en fredningsbestemmelse for kritiske analyser av afrikanske kulturer:

Vi har unnskyldt, bagatellisert og lukket øynene. Vi har bygget opp et arsenal av unnskyldninger og forklaringsrasjonaler for den miserable tilstand kontinentet befinner seg i:

Korrupsjon er blitt et spørsmål om ledersvikt, aids sprer seg på grunn av manglende opplysning, dyre medisiner og pavedømmets fordømmelse av kondombruk. Vi er pottfulle av forståelse for deres fascinerende tidsforståelse. Så morsomt når man sier at «tida kommer». Man gir «rundhåndet» til de mange velmenende innsamlingsaksjonene uten nærgående spørsmål. Likevel; hvorfor stjeler leger ofte medisiner fra offentlige sykehus? Hvorfor misbruker skoleledere elevs skolepenger til egen berikelse? Hvorfor eksisterer myter som at å elske med jomfruer er medisin mot aids? Hvorfor praktiseres kjønnslemlestelse av småjenter- ofte med kvinner selv i pådriverrollen?

Vi står overfor en del beklæmmede forhold når man leser utvikling i en globalt kontekst: I alle kulturer, nasjoner og etnisiteter synes det å eksistere vilje til endring og forsakelse av gamle verdier for å oppnå velferdsutvikling, demokrati, likestilling og bedre levestandard. Utvikling bygger på en forutsetning om holdningsendring, at man inntar nye posisjoner og gjør ting på en annen måte.

Vi står i dag overfor det faktum at tilnærmet samtlige land på det afrikanske kontinentet er forbigått av samtlige land i tilnærmet samtlige henseender ellers i verden. Stater som 30-40 år tilbake lå bak eller ved siden av afrikanske med hensyn til infrastruktur, helse, skole og ulike typer internasjonale målinger for menneskelig utvikling (HDI), har nå gått forbi Afrika. 70% av verdens fat-

Artikkelforfatteren mener afrikansk tradisjon om å ha respekt for de eldre, hindrer Sør-Afrikas president Thabo Mbeki i å kritisere Zimbabwes president Robert Mugabe. Her ankommer de to hånd i hånd til et krisemøte om situasjonen i landet.

FOTO: SCAN-FOTO/REUTERS, HOWARD BURDITT

kronikk

tigste og dårlig stilte land er afrikanske, ifølge FN-statistikker.

I Asia og Latin-Amerika er det skrittvis, ofte sideveis - men likevel i et større tidsperspektiv tydelige - utviklingstrekk. I Afrika er dette stort sett ikke til stede. På områder som demokratisering, likestilling og industrialisering er det satset enorme beløp, stort sett til ingen nytte. Hvorfor?

Uten at begrepet «kultur» er definert, tør jeg hevde at det er satt et for svakt kritisk søkelys på grunnverdiene i «afrikansk kultur». Jeg finner karest uttrykt egen skepsis i boka «Culture Matters», der en del afrikanske forfattere tar et oppgjør med egne kulturuttrykk. Den konstaterer en rekke verdi-likhetstrekk mellom ulike afrikanske kulturer i et kontinentalt perspektiv og tar et sjelden oppgjør med disse verdiene: Autoritetstro, fatalisme, klansystemer, manglende innsikt i økonomiske forhold, fravær av fokus på fremtiden og fravær av individuelle initiativ, er kun

Vi har unnskyldt, bagatellisert og lukket øynene. Vi har bygget opp et arsenal av unnskyldninger og forklaringsrasjonaler for den miserable tilstand kontinentet befinner seg i.

få av de kulturtrekk som styrer og bærer altfor mange afrikanske etnisiteter.

En styrende fellesnevner er en sta og statisk opprettholdelse av tradisjoner. Tradisjonstro mennesker setter klare skranke for modernisering og effektivisering av nasjonalstatene. Få tør utfordre enn et underdebatt. En av grunnene til at president Thabo Mbeki i Sør-Afrika ikke inntar en tydeligere politisk kritisk holdning til Zimbabwes president Robert Mugabe, bunner blant annet i at han ifølge tradisjonene må respektere en som er eldre enn seg selv.

Vi må erkjenne at demokrati i Afrika, ut over det som finnes på papiret, knapt eksisterer. Valget i Zimbabwe er mer regelen enn et unntak. All hubaluba som skjer foran det kommende presidentvalget i Kenya, er et skoleeksempel på at alt er ved det gamle, gale. Det er vanskelig å finne ledere som holder mål.

Vi må være varsomme med å frita afrikanere for ansvar. I en verden stadig mer preget av gjensidig internasjonal avhengighet og globalisering, vil typiske afrikan-

ske verdier komme til kort. Hvordan kan en afrikaner kunne bygge opp en bedrift når han er tradisjonsbundet til å måtte ansette egne slektninger i stedet for de best kvalifiserte?

Mine erfaringer tilsier at ingen afrikansk stat, ei heller Sør-Afrika, vil kunne bygge en velferdsstat som rommer selv enkle former for bærekraftige velferdsgoder, som et relevant skolesystem og et fungerende helsestell - på tradisjonelle afrikanske verdier: «African time», fedredyrking, patriarkisme og magitro er kun noen - med korrupsjon, stagnasjon og ineffektivitet som resultat. Er målet velferdsstat, likestilling, verdiskaping, må man være bevisst forutsetningene for en slik stat. Problemet er ikke at slike «gamle verdiskranker» eksisterer. Det Store Problemet er at man ikke ønsker eller evner å endre på disse. Det dreier seg om makt. Og den sitter De Gamle Menn og ruger på, både i det rurale og lokale, og det urbane Afrika. Og der sitter Mann meget godt. Mens det unge og våknende Afrika ønsker et fungerende byråkrati, arbeidsmarked, en fungerende statsdannelse, synes man ikke å innse at dette innebærer å kaste vrak på en rekke gamle tradisjoner og verdier.

Vi står også overfor det paradoks at det post-apartheid samfunnet, det fargerike fellesskapet som for eksempel Sør-Afrika skal utmeisle, i stor grad må ta utgangspunkt i de krav til effektivitet, struktur og økonomiske føring som den hvite kulturen tydeligst eksponerer. I en konkurranseutsatt verden står den kommende generasjon overfor det paradoks at verdier og holdninger som for eksempel det nye Sør-Afrika skal bygges på, faktisk vil måtte hentes blant de tidligere undertrykkerne. I den pågående og kommende relasjonsbyggingen stiller dette helt spesielle krav til så vel åpenhet, som sensitivitet, pedagogiske føring.

Med fare for å generalisere, og dermed stigmatisere, må det pekes på at selv afrikanere som har bodd flere år i en annen kulturell kontekst, synes å ville leve et liv etter afrikanske normer. Vi ser daglig at dette i liten grad dyktiggjør dem til å nå ønskede mål. Dette må enten afrikanere akseptere som hovedårsak til egen stagnasjon og mangfoldige utviklingsproblemer, eller gjøre noe med dem for å komme videre - og etter resten av verden. For man kommer ikke videre med alle de gamle verdiene ombord. Og tradisjonell bistand, uten å stille tydelige og ufravikelige krav, vil forbli nytteløse besvergende handlinger, som 40 års ørkenvandring.

Kjellan Spinnangr har jobbet aktivt med bistand både ute og hjemme siden 1981. Han har afrikansk kone, og har derfor kunnet studere afrikansk kultur på nært

hold. Nylig avsluttet han en hovedfagsavhandling om relasjoner mellom kulturene i Sør-Afrika.

Kvinner fryktar barseldauden

AV PENELOPE PALIANI

MALAWI

Fransina Nkutu ligg i det som må vere den minst verdige stillinga for ei kvinne. Ho er på Gogo Chatinkha Maternity Ward, ho ligg på ryggen og har store smerter.

Ei jordmor held ein bolle av rustfritt stål like ved dei mest private kroppsdelane hennar, mens ein sjukepleiar stryk henne taktfast over underlivet. For kvart tak handa til sjukepleiaren tek, sprutar det blod ned i bollen, og blodstraumen ser ikkje ut til å stanse på lenge enno. Fransina har nettopp mista barnet sitt.

Sjukepleiaren som steller henne, fortel at Fransina mista barnet fordi ho ikkje kom til sjukehuset i tide. Slektningane hennar seier at dei kom for seint fordi dei venta på at ektemannen til Fransina skulle gi dei lov til å ta henne med til sjukehuset.

Denne vesle jenta mista mora si like etter at ho vart fødd.

FOTO: MWANZO MILLINGA

Ved fødeklirikken, utanfor Queen Elizabeth Hospital, ventar seks kvinner på konsultasjon. Instinktivt har dei lagt ei vernande hand på den svulmande magen. Dei pratar om kor trist dei synes det er at barnet til Fransina døydd. Men det er dessverre ikkje einestående. Fem babyar har dødd i løpet av den tida dei har gått til den rutinemessige svangerskapskontrollen. Dei kan også fortelje at ei gravid kvinne døydd på grunn av sviaktande oppfølging og andre komplikasjonar. Dei er redde den same lagnaden ventar dei, og dei veit ikkje korleis dei kan unngå risikoen. Kvinnene skuldar på sjukehuset for å forsømme oppgåvene sine, og synest at styresmaktene må gjere meir for å auke tryggleiken.

- Vi synest at det er på høg tid at noko blir gjort for å unngå slike hendingar. Vi er redde, seier dei i kor.

Kvinnene har all grunn til å fryk-

te at dei kan døy i barsel. Talet på tilfelle er nemleg raskt stigande. Nye tal indikerer at av 100.000 kvinner som er gravide dette året, vil 1120 døy under fødselen. Dei to tidlegare åra blei det berre rapportert 620 tilfelle. Desse tala er vanskeleg å underbyggje, men ein kan rekne med at det er eit lågt samanlikningsgrunnlag for å måle kor mange kvinner som dør på grunn av komplikasjonar under fødslar eller svangerskap i Malawi.

Grace Matola, som er oversjukepleiar ved Gogo Chatinkha Maternity Wing ved Queen Elizabeth Central Hospital, gir personellmangelen ved sjukehusa skulda for den høge dødsraten. I eit intervju uttalte ho at ein sjukepleiar ved QECH tek hand om mellom 20 og 30

fødslar kvar dag. Under markeringa av verdas befolkningsdag i år, sa helseminister Grace Hiwa at ein av femten gravide kvinner dør i samband med svangerskapet eller fødselen. 20-30 prosent av desse opplever komplikasjonar under svangerskapet. Og dør pasientane på landsbygda, vil det aldri kome ein lege for å sjå til dei.

- Dødsfalla skuldast mangelen på utstyr og personell på sjukehus, sa ho vidare.

Kvinner mellom 15 og 19 er hardest råka fordi organa deira ikkje er fullt utvikla. I følgje Hiwa blei meir enn 900 kvinner varige arbeidsuføre på grunn av slike komplikasjonar.

For å betre tryggleiken for dei som ventar barn har styresmaktene sett i gang ein opplysnings-

sett frå sør

I spalta **Sett frå Sør** vil du møte korrespondentar frå afrikanske land.

Penelope Paliani er journalist i Daily Times i Malawi. Ho er med i det internasjonale journalistnettverket til Sørvis Kommunikasjon.

”

Ein av femten gravide kvinner dør i samband med svangerskapet eller fødselen.

kampanje for å trygge tilhøva for mødrene. Men til tross for tiltaka til styresmaktene, er god tryggleik under svangerskap og fødsel berre ein draum.

Direktør ved Population Services, Robert Ngaiyaye, uttalte nyleg at alvorlege blødingar, infeksjonar etter fødselen, høgt blodtrykk på grunn av svangerskapet, langvarige fødslar og abortar er dei viktigaste årsakene til at dødstala stig.

Fransina vil heilt sikkert føde fleire barn. Men for henne og andre kvinner i Malawi, der 95 prosent av folket lever under fattigdomsgrensa, og der døden er meir vanleg enn livet, er det to ting som enno kan gi håp. Det er ei sterk tru på Gud og at folk held fram med å ønskje seg barn.

Gados verden

Tanzanianeren **Godfrey Mwampembwa**, bedre kjent som «Gado», er en av Afrikas mest profilerte karikaturtegnere. Han tegner blant annet for den uavhengige kenyanske avisen **Daily Nation**.

Mollstemt fra Cape Town

LITTERATUR

John Mortimer Coetzee er en av de mest sentrale forfatterne i Sør-Afrika. Han har mottatt flere litterære priser for sine romaner som nesten uten unntak bygger på et felles stemningsleie: Et mollstemt trøkk. Romanen «Barndom» – som opplagt har selvbiografiske trekk – er ikke noe stilbrudd fra dette.

Boka handler om en hvit gutt som vokser opp i den lille fillebyen Worcester et stykke utenfor Cape Town. Det er langt mellom høydepunktene i livet til familien som har rykket nedover på den sosiale rangstige. Dette er hverdagsfortellinger med en sterk litterær nerve.

Forfatteren utleverer sitt barnoms persongalleri og miljø på en usentimental og direkte måte: «Barndommen, står det i Barnas Lek-

J. M. Coetzee:

«Barndom»

Cappelen, 2002.

bokanmeldelse

sikon, er den uskyldige gledens tid, som skal tilbringes på enger med smørblomster og kaniner eller fordyppet i en eventyrbok ved peisen. Det er et bilde av barndommen som er fullstendig fremmed for ham. Ikke noe av det han opplever i Worcester, hjemme eller på skolen, får ham til å se på barndommen som noe annet enn en tid da en biter tenene sammen og lider.»

Han – for gutten har ikke noe an-

net navn enn «han» i boka - vokser opp med to søsken, en strevsom mor og en far han ikke kan fordra. Faren er en advokat uten praksis, en taper som har landet i en forblåst by uten framtidshåp. Det er apartheid-land, der gutten får ta rikelig del i en rekke fordommer om negre, fargede og kanskje noe av det verste – fattige boere. I all elendigheten er det alltid noen som er enda mer elendige.

Gutten føler seg ikke normal i dette miljøet. Han er lesehesten som bare er på skolen omtrent hver tredje dag, men som likevel er den flinkeste i klassen. For å trosse de snevre rammene livet i fillebyen byr på, finner han på å kalle seg katolikk og hevde at han liker russere. Slik gjør man ikke i Worcester.

Leseren får tette og nære innsyn

i et gutteliv. Det handler om lærernes utsøkte piskemetoder på skolen, om sykler og motstanden mot å skulle bli en sportshelt, det handler om kino og om bøker. Bak hverdagshistoriene ligger de vriene spørsmålene som kan tenkes i et guttehodet, men der svarene kan være så farlige at de uteblir. Det forteller om en familie på nedtur.

Boka er et sterkt portrett av en gruppe mennesker som apartheid-tida la et slør over – hvite mennesker på bunnen av rangstigen. Men selv de ble en del av det delte samfunnet, og bærere av de fordommene som hele regimet ble bygget på. Det gir interessant innsikt i en lite påaktet bit av det store apartheid-puslespillet.

STONE BRATTELI

Redd Barna er en medlemsbasert barnerettighetsorganisasjon som legger FNs konvensjon om barnets rettigheter til grunn for sitt arbeid. Redd Barna er tilsluttet Save the Children Alliance som er verdens største sammenslutning av barnerettighetsorganisasjoner. Save the Children Alliance har medlemmer i 32 land og arbeider for og med barn i mer enn 100 land.

UTFORDRING MED MENING

Vi trenger nå 2 nye rådgivere i vår internasjonale programavdeling:

Rådgiver - grunnutdanning: Rådgiveren skal bidra til å styrke og utvikle arbeidet med grunnutdanning for å sikre at flere barn, særlig jenter, får relevant utdanning.

Rådgiver - barn i krig: Rådgiveren skal bidra til å styrke og utvikle vårt arbeid for barn rammet av væpnede konflikter slik at de sikres beskyttelse, utvikling og sosial tilhørighet.

Rådgiverne vil arbeide både for Redd Barnas programmer og programmer drevet av den internasjonale Redd Barna Alliansen. Begge stillingene er midlertidige tilsetninger ut 2005.

For fullstendig utlysning se: www.reddbarna.no eller kontakt avdelingsleder Jon-Kristian Johnsen eller seksjonsleder Annette Giertsen på tlf. 22 99 09 00.

notiser

Lønnsomme tiltak mot katastrofer

I fjor omkom nesten 40.000 mennesker i ulike katastrofer. Dette var nesten dobbelt så mange som i 2000, men lavere enn gjennomsnittstallet de siste ti årene på 62.000. Dødsfall som følge av naturkatastrofer har gått ned fra nesten to millioner mennesker på 70-tallet, til i underkant av 800.000 på 90-tallet.

- Katastrofeforebygging lønner seg, sa generalsekretær Jan Egeland i Norges Røde Kors da han i juni lanserte årets utgave av «World Disasters Report».

Han mener at en for liten del av bistanden brukes til forebyggende tiltak.

- Fem til ti prosent av bistanden burde øremerkes til katastrofe-

forebygging, sier Egeland.

For selv om dødstallene har gått ned, har antall mennesker som er berørt av naturkatastrofer økt fra litt over 700 millioner på 1970-tallet til nesten to millioner på 1990-tallet.

Stifter vennskapsforening for Madagaskar

Norske støttespillere til Madagaskar går nå sammen og stifter Vennskapsforeningen Madagaskar-Norge. Organisasjonen skal blant annet være en pådriver overfor norske myndigheter og organisasjoner i forbindelse med norsk bistand og samarbeid med Madagaskar. Målet er at Madagaskar skal bli norsk hovedsamarbeidsland.

ANNONSE

«Vis fram kampen mot apartheid i Norge»

Oppfordringen kommer fra Jon Bech, Norges ambassadør i Sør-Afrika. Det internasjonale solidaritetsarbeidet for Sør-Afrika er ikke like godt dokumentert som frigjøringskampen inne i landet. Dette vil den norske ambassaden nå bidra til å endre på. Initiativet kommer etter et møte med representanter for Robben Island Museum utenfor Cape Town.

Ambassaden har fått spørsmål fra museet om det finnes gjenstander i Norge som kan overdras og benyttes i utstillinger som illustrasjon på apartheidarbeidet her hjemme. Flere land med sterke solidaritetsbevegelser som Sverige, Tyskland og Nederland har sendt sine bidrag, men museet savner bidrag fra Norge. Man er interessert i alle type effekter – alt fra avisutklipp, bilder og film til «buttons», «pins», brosjyrer og t-skjorter m.m.

«Gamle» aktivister oppfordres til å tømme skuffer og skap på jakt etter gjenstander!

Har du spørsmål, ta kontakt med ambassaden i Pretoria ved Steinar Hagen eller Inger Næss emb.pretoria@norad.no eller NORADs Informasjonssenter informasjonssenteret@norad.no tlf. 22 24 20 60.

nytt om navn

Har du skiftet jobb? Kontakt redaksjonens Nytt om navn-medarbeider på e-post: anne@sorvis.no eller på telefon 37 14 81 94.

Kari Solholm (50) er ansatt som ny generalsekretær i FN-sambandet. Hun har lang og god fartstid i organisasjonen, og går nå fra stillingen som leder for skoleavdelingen til jobben som generalsekretær. Solholm er utdannet lærer. Hun har blant annet forfattet lærebøker, sittet i Utenriksdepartementets menneskerettighetsutvalg og hatt en rekke styreverv i sin karriere – blant annet for UNESCO-kommisjonen og Flyktingerådet.

Marit Elverland er ansatt som kursleder i Fredskorpset, Nord-Norge, og har ansvar for planlegging og gjennomføring av forberedelseskurs for fredskorps-deltakere i denne regionen. Hun vil også være Fredskorpsets representant i Nord-Norge. Hun har

hovedfag i sosialantropologi og internasjonal kursledererfaring i Children's International Summer Villages (CISV).

Renate Nygård er ansatt som Program- og kurssekretær i Fredskorpset. Hun er kokk av utdanning, men har også jobbet som sekretær i advokatfirmaer.

Markus Aksland (44) tiltrer 1. august som stedlig representant for Redd Barna i Sri Lanka. Han kommer tilbake til Redd Barna etter en periode som saksbehandler i NORADs Avdeling for sivil samfunn og næringsutvikling. Aksland har også tidligere vært stedlig representant for Redd Barna i Sri Lanka. Han har bred erfaring fra Asia og Afrika, og har tidligere bl.a. jobbet for FN i Kambodsja og CARE i Sri Lanka. Aksland overtar i Sri Lanka etter **Gunnar Andersen**, som går over i stillingen som generalsekretær i CARE Norge.

Sonali Mehta er ansatt som resepsjonist/sekretær i Fredskorpset. Hun har tidligere jobbet i resepsjon, som saksbehandler og har erfaring innen kundebehandling.

Kjell Stokvik er ansatt som ny økonomisjef i CARE Norge. Han er idag Controller i Flyktingerådet, hvor han har vært i seks år. Stokvik har blant annet vært økonomisjef for Flyktingerådet i Banja Luka og ledet oppstart av et kontor i Goma.

Trude Falch overtok som ny stedlig representant for Norsk Folkehjelp i Irakisk Kurdistan fra 1. juni, etter Ragnar Hansen. Trude Falch har jobbet for Norsk Folkehjelp siden 1988 og kommer fra stillingen som Rådgiver for organisasjonsutvikling og menneskerettigheter ved Internasjonal avdeling.

Arne Øygard overtar stillingen som stedlig representant i Angola for Norsk Folkehjelp, etter Dag Høiland. Arne Øygard har tidligere erfaring fra Mosambik og kommer fra stillingen som personalsjef i Jotun. Han er ansatt i stillingen fra 1. september.

Espen Villanger er ansatt som forsker ved Chr. Michelsens Institutt (CMI) i Bergen. Villanger er økonom og kommer fra en stipendiatstilling ved Norges Handelshøyskole. Spesialfeltene hans er utviklingsøkonomi, fattigdomsanalyse og bistandspolitikk.

Martin Aarflot (31) er ansatt i en nyopprettet stilling som administrasjonsleder i Misjon Uten Grenser. Han er sosialøkonom og kommer fra en stilling som prosjektleder i kommunikasjonsfirmaet Bergersen i Oslo. Aarflot er i praksis daglig leder av Misjon Uten Grenser og nærmeste underordnede for organisasjonsleder **Harald Hem**, som i stigende grad jobber med internasjonale oppgaver for moderorganisasjonen Mission Without Borders International.

Hans Krogh (49), er ansatt som grafisk formgiver i Misjon Uten Grenser. Han jobbet tidligere i en grafisk bedrift i Drammen hvor han var medeier.

Margot Igland Skarpeteig (31) er ansatt som rådgiver på internasjonale spørsmål i Mellomkirkelig råd fra 1. august. Skarpeteig er samfunnsgeograf og har tidligere arbeidet som saksbehandler, forsker og spesialkonsulent i henholdsvis Det norske menneskerettighetsfond, Institutt for administrasjons- og organisasjonsvitenskap (UiB), Agderforskning og Froland kommune. I Mellomkirkelig råd skal hun blant annet arbeide med menneskerettighetspolitikk, fred- og forsøningssspørsmål og miljø saker.

Nils Haugstveit er utnevnt til ekspedisjonssjef for Utviklingspolitisk avdeling i Utenriksdepartementet. Haugstveit går fra en stilling som daglig leder i konsulentfirmaet Assist Consulting.

Han har 17 års erfaring med bistands- og utviklingsspørsmål, og har hatt lederposisjoner i Utenriksdepartementet og NORAD.

Harald Neple, avdelingsdirektør i Utenriksdepartementet, er utnevnt til ekspedisjonssjef i UD. Neple har de siste årene hatt koordinering av norsk deltakelse i WTO og OECD som arbeidsfelt.

Kjell Storløyen, assisterende direktør i NORAD, er utnevnt til ambassadør i Harare.

Peter Nicolay Ræder, regionalrådgiver i Utenriksdepartementet, er utnevnt til ambassadør i Riyadh.

Alf Arne Ramslie, rådgiver i NORAD, er utnevnt til ambassaderåd ved ambassaden i Pakistan.

Øyvind Vidnes, avdelingsdirektør i Arbeids- og administrasjonsdepartementet, er utnevnt til ambassaderåd for ILO-saker ved Norges faste delegasjon i Genève.

notis

Mindre svensk tredje-verden-støtte

En undersøkelse fra Göteborg universitet slår fast Sverige har blitt mindre tredje verden-vennlig i sin stemmegivning i internasjonale organer, skriver Dagsavisen. For 10 år siden stemte Sverige like ofte med land i tredje verden som med vestlige land, men etter den kalde krigens slutt og Sveriges EU-medlemskap har stemmegivningen blitt nesten utelukkende pro-vestlig.

Innviet nye lokaler i Luanda

På tirsdag 18 juni foretok utenriksråd Bjarne Lindstrøm sammen med en høytstående embetsmann fra det angolanske utenriksdepartementet den offisielle innvielsen av ambassaden i Luandas nye lokaler.

I åpningsseremonien deltok norske borgere i Angola, representanter fra det offisielle Angola og fra det sivile samfunnet, og fra et stort antall ambassader.

Neste **bistandsaktuelt** utkommer ca. 20. september

Svar hvem? hvor? hva i all verden?

1. Graça Machel, Sør-Afrikas tidligere førstedame, tidligere undervisningsminister i Mosambik.
  2. Morten Høglund.
  3. Sierra Leone.
  4. En plan lansert av afrikanske ledere, blant annet for å fart på den økonomiske veksten i regionen.
  5. Swaziland.
  6. Uganda.
  7. Loya Jirga.
  8. Redd Barna.
  9. Quetzal.
  10. Forkortelse for Development Assistance Committee, som er OECDs utviklingskomité
  11. Poverty Reduction Strategy Papers, eller nasjonale fattigdomsstrategier.
  12. James Wolfensohn.
  13. FNs toppmøte om utvikling og miljø.
  14. Verdensmagasinet X.
  15. Øst-Timor.
  16. Terje Tvedt.
  17. Tanzania.
  18. Island.
  19. Informasjonsministeren i Zimbabwe.
  20. Norges Røde Kors.
- Alt riktig:** Les spørsmålene før svarene – ikke omvendt!
- 15-18:** Verden trenger deg.
- 10-14:** Du kan se framtiden lyst i møte.
- 5-9:** Ikke så verst.
- 1-4:** Din interesse for globale spørsmål er kanskje av ny dato?
- 0:** Utenriksdepartementets aspirantkurs er kanskje ikke det du burde søke på i år?

Spørrespalten er laget av **Magnus Bjørnsen**

FOTO: INGER A. HELDAL

FOTO: PER KR. LUNDEN

FOTO: INGER A. HELDAL

Litt mer enn krig og katastrofer...

Er du opptatt av 3. verdensspørsmål? Er du interessert i å lese om den økonomiske og politiske utvikling, om de mange små skritt for å unngå sultkatastrofer og krig, om vanlige mennesker som gjenvinner troen på fremtiden? Vil du gjerne følge med i de bistandspolitiske og bistandsfaglige debattene? Nå har du muligheten.

... **JA**, jeg vil ha et gratis-abonnement på Bistandsaktuelt.

Navn:.....

Adresse: .....

Postnr./sted:.....

SENDES TIL: **bistandsaktuelt**,

NORAD, boks 8034 Dep., 0030 Oslo.

Du kan også tegne abonnement direkte på www.bistandsaktuelt.com

Striper sprer informasjon

Vellykkede tegneseriekampanjer i utviklingsland

Hvordan formidle kunnskap til folk i utviklingsland om kompliserte emner som gjeldsspørsmål, eller følsomme temaer som sex, kjærlighet og død? Ifølge forfatterne av boka «Comics with an attitude» er tegneserier en velegnet kanal for informasjon i utviklingsland.

OPPLYSNINGSARBEID

• LIV RØHNEBÆK BJERGENE

Mennene bak boka, finnen Leif Packalén og ghaneseren Frank Odoi, er begge tegneserieforfattere. Packalén er i tillegg leder i den finske frivillige organisasjonen World Comics, som jobber for å fremme bruken av tegneserier som informasjonskanal. Begge har dessuten holdt flere seminarer om hvordan folk kan lage og bruke tegneserier for å spre informasjon.

Vanskelige temaer. Forfatterne mener tegneserier som form kan egne seg bedre til å ta opp følsomme temaer som for eksempel sex og hiv/aids enn for eksempel bilder og videoer.

- Ved å bruke tegneserier behøver man ikke å være så realistisk og direkte som man ofte er når en bruker levende bilder, skriver Packalén og Odoi.

De to mener det er svært viktig at tegneseriene lages av folk som kjenner mottakernes kultur og omgivelser, og som kan lage bilder og historier som er gjenkjennelige for leserne.

- Dette ivaretas som oftest best av lokale, kreative talenter, mener forfatterne.

Rom for refleksjon. Packalén og Odoi mener ett av tegneseriens viktigste fortrinn er at budskapet kan dramatiseres.

- Ved å bruke en dramatisk begynnelse ønsker leserne å få vite hvordan historien ender. I informasjonskampanjer er det derfor viktig at drama og humor kommer i første rekke, og at leserne selv må tolke informasjons- eller utdanningsbiten, skriver de to.

I boka si peker de på hvordan tegneserier egner seg bra også for folk med begrenset lese- og skrivekunnskaper. I motsetning til for eksempel en informasjonsfilm, kan folk lese en tegneseriestripe i sitt eget tempo - noe som gir rom for refleksjon og gjør det enklere for folk å oppfatte budskapet. Samtidig som tegneserier er enkle å lese, kan en ved hjelp av tekst og bilder enkelt også gi teknisk vanskelige instruksjoner i ei tegneseriestripe.

-Tegneserier er dessuten rimelige å lage, og kan enkelt kopieres opp og distribueres i store opplag, påpeker Packalén og Odoi.

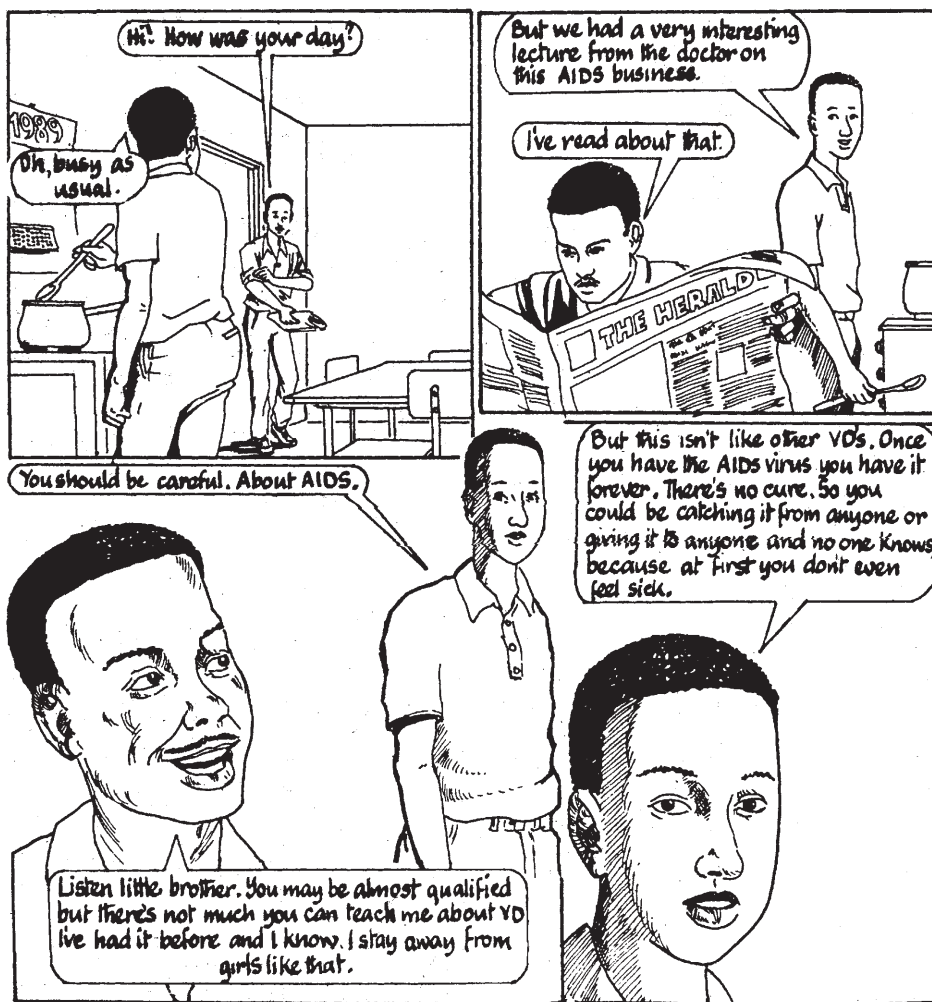
”

Tegneserier egner seg bra også for folk med begrenset lese- og skrivekunnskaper.

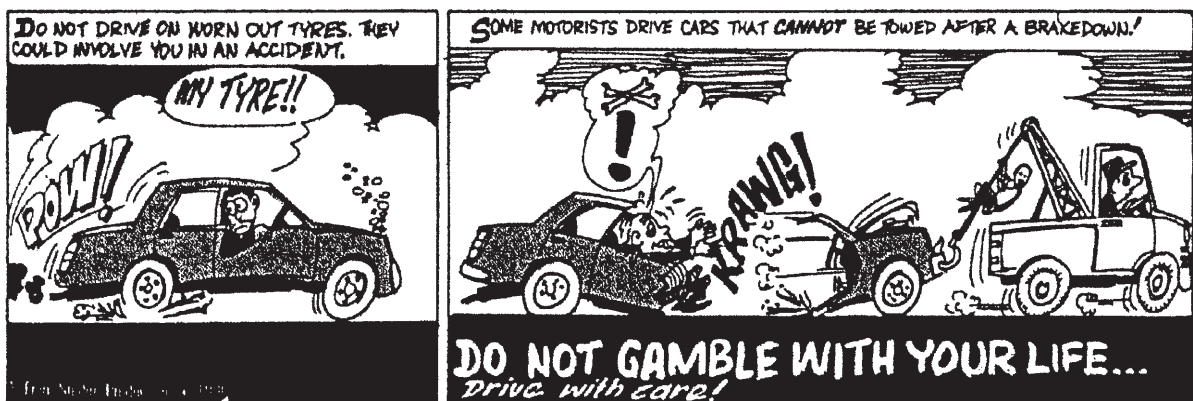
Fra boka «Comics with an attitude».

Tegneserie fra Arid Lands Information Network (ALIN) sin kampanje «On getting it wrong» av Sidy Dramé. Tegneserien distribueres til over 30 afrikanske land.

Informasjonskampanje i Zimbabwe spesielt rettet mot gjestearbeidere. Budskapet i kampanjen er at hiv/aids ikke er som andre kjønnssykdommer.

Tegneserieforfatteren Frank Odoi sine striper informerer folk i østafrikanske land om trafiksikkerhet.